

dr. sc. Lucija Sokanović*

RATNI ZLOČIN PROTIV CIVILNOG STANOVNIŠTVA VS. RATNI ZLOČIN PROTIV RATNIH ZAROBLJENIKA: UBOJSTVO ALEKSANDRA LABE

Ishodište je rada u pravomoćnoj oslobađajućoj presudi za ubojstvo Aleksandra Labe 19. studenoga 1991. godine u Vukovaru. Analiza kvalifikacije djela kao ratnog zločina protiv civilnog stanovništva naspram ratnog zločina protiv ratnih zarobljenika polazi od tumačenja pojma ratnog zarobljenika te ocjene o primjenjivosti Ženevskih konvencija i dopunskih protokola. Pritom se mogu izdvojiti tri moguća pristupa u sudskoj praksi: (1) ocjena da je u relevantno vrijeme sukob bio nemeđunarodni, pa je blanketnu normu potrebno dopuniti primjenom zajedničkog čl. 3. Ženevskih konvencija i Dopunskog protokola II; (2) ocjena da je sukob bio međunarodni, pa se primjenjuje Ženevska konvencija III i Dopunski protokol I ili (3) bez obzira na ocjenu sukoba blanketnu normu dopuniti primjenom odgovarajućih odredbi Ženevskih konvencija. Slijedi analiza postupaka označenih kao poticanje na ratni zločin i razmatranje kašnjenosti poticanja u konkretnom slučaju. Zakonit kazneni postupak imperativ je naspram pravnoj hipokriziji o nezastarivosti ratnih zločina.

Ključne riječi: ratni zločin, ratni zarobljenici, civili, međunarodni sukob, ubojstvo

1. UVOD¹

U Izvještaju o praćenju suđenja za ratne zločine za 2014. godinu pod naslovom „Zločin u Vukovaru na Olajnici – oslobađajuća presuda“ kratka je informacija o tome da je dana 30. travnja 2014. godine Vijeće za ratne zločine Županijskog suda u Osijeku zbog nedostatka dokaza oslobodilo bivšeg pripadnika srpskih paravojskih formacija M. Đ. optužbe za kazneno djelo ratnog zločina protiv civilnog stanovništva iz čl. 120., st. 1. OKZRH-a.² „Đ. se stavlja na teret da je kao pripadnik srpskih paravojskih for-

* Dr. sc. Lucija Sokanović, docentica na Katedri za kazneno pravo Pravnog fakulteta Sveučilišta u Splitu (Assistant Professor, Chair of Criminal Law, Faculty of Law, University of Split): lsokanovic@pravst.hr ORCID ID: orcid.org/0000-0003-4274-7789

¹ Zahvaljujem prof. dr. sc. Davoru Derenčinoviću na savjetima, pomoći te poticajnim i konstruktivnim razgovorima tijekom pisanja ovoga rada.

² *Kastratović, Čalić Jelić* 2015, 13, dostupno na <https://documenta.hr/wp-content/uploads/2020/10/Izvjestaj-o-pracenju-sudenja-2014.pdf> (15. 1. 2021.). Ubojstvo Aleksandra Labe tematizira se i u dokumentarnom filmu redatelja Mladena Santrića i scenaristice Nataše Kalinić: „Ni krivi, ni dužni“. Film je dostupan na <https://www.youtube.com/watch?v=6V6v8MFY3X4> (4. 2. 2021.).

macija, naoružan, dana 19. studenoga 1991. godine u Vukovaru, na Olajnici, iz kolone civila izdvojio Aleksandra Labu te ga ubio na raskrižju u blizini trga Drvena pijaca.³ Protiv oslobađajuće presude Županijskog suda u Osijeku K-Rz-5/2013-72 od 30. travnja 2014. godine žalbu je podnio državni odvjetnik zbog pogrešno i nepotpuno utvrđenoga činjeničnog stanja s prijedlogom da se pobijana presuda ukine i predmet vrati prvostupanjskom sudu na ponovno suđenje.⁴ Vrhovni sud Republike Hrvatske presudom I KŽ 451/14-4 od 17. rujna 2014. godine odbio je žalbu državnog odvjetnika kao neosnovanu i potvrdio prvostupanjsku presudu. U prvostupanjskoj kao i u drugostupanjskoj presudi dominirala je ocjena primjenjivosti pravila *in dubio pro reo*. Prvostupanjski je sud držao da dokazi optužbe nisu takve kvalitete da bi opravdali izricanje osuđujuće presude⁵, a drugostupanjski potvrdio da doista izostaju pouzdani dokazi da je optuženik počinio predmetno kazneno djelo te da postoji znatna dvojba u vezi s činjenicama koje ga terete.⁶

Znanstveno istraživanje potaknuto je sljedećim pitanjima: zašto u istom postupku osim osobe koja je usmrtila žrtvu nisu optuženi poticatelji te zašto je djelo kvalificirano kao ratni zločin protiv civilnog stanovništva ako je Aleksandar Laba bio hrvatski vojnik. Stoga je i rad podijeljen u dvije tematske cjeline. Prvo se analizira pojam ratnih zarobljenika i razmatraju pretpostavke primjenjivosti ženevskog prava, slijedi sinteza nacionalne i međunarodne sudske prakse i konačno se ispituje moguća *error in persona* kod počinitelja. U drugom dijelu rada, nakon relevantnih pravnih izvora analizira se je li poticanje utvrđeno u presudi te kažnjivost poticanja u konkretnom slučaju.

³ Cit., *ibid.*, 13.

⁴ Županijski sud u Osijeku, K-Rz-5/2013-72 od 30. travnja 2014. Dalje u tekstu: presuda.

⁵ Presuda, 10. U presudi VSRH-a po žalbi problematika je sažeta na sljedeći način: „Naime, optužba se u ovom kaznenom predmetu u biti temelji na iskazu svjedokinje J. J. koja je i podnijela kaznenu prijavu protiv opt. M. Đ. zbog kaznenog djela ratnog zločina, a dijelom i na iskazima njene sestre N. M. i sestrinog supruga M. M., koji također kao očevici ubojstva A. L. u određenim dijelovima svojih iskaza terete optuženika, dok drugih izravnih dokaza protiv optuženika nije bilo.“

⁶ Prema VSRH-u žalbom se promašeno pokušalo osporiti pravilno rezoniranje suda prvog stupnja da je doista nelogično da osim svjedokinje J. i njezine sestre nitko drugi od velikog broja osoba koje su se nalazile u koloni kraj koje je ubijen oštećenik i koja je išla prema skladištu V. nije mogao potvrditi tvrdnje optužbe da je A. L. ubio optuženik. „Niti VSRH, kao sudu drugog stupnja nije logično da su tvrdnje optužbe potvrdili samo svjedoci kojima se može prigovoriti na objektivnosti, jer su na određeni način zainteresirani, dok optužba nije predložila niti jednog drugog svjedoka koji bi kao očevidac vjerodostojno potvrdio da je upravo optuženik počinitelj ovog teškog kaznenog djela.“

2. RATNI ZLOČIN PROTIV CIVILNOG STANOVNIŠTVA VS. RATNI ZLOČIN PROTIV RATNIH ZAROBLJENIKA

Optužnicom Županijskoga državnog odvjetništva u Osijeku br. K-DO-88/12 od 18. veljače 2013. godine optužen je M. Đ. zbog počinjenja kaznenog djela ratnog zločina protiv civilnog stanovništva iz čl. 120., st. 1. Osnovnoga krivičnog zakona Republike Hrvatske. Optužnica je djelomično izmijenjena prije završetka dokaznog postupka. Činjenični opis djela iz optužbe, a onda i oslobađajuće presude sastojao se u tome da je optuženik: „dana 19. studenoga 1991. oko 9,30 sati, u Vukovaru, na križanju ulica Nikole Tesle i Frankopanske, nakon što su JNA i njoj pridružene paravojne postrojbe sudjelujući u zapovijedi JNA civili iz dijela grada zvanog Olajnica kretali Ulicom Nikole Tesle prema Drvenoj pijaci, kao pripadnik paravojnih postrojbi, naoružan automatskom puškom, protivno čl. 2., čl. 3. t. 1. IV. Ženevske konvencije o zaštiti građanskih osoba u vrijeme rata od 12. kolovoza 1949. i čl. 4. st. 1. i st. 2. toč. a. Dopunskog protokola uz Ženevsku konvenciju od 12. kolovoza 1949. o zaštiti žrtava nemeđunarodnih oružanih sukoba (Protokol II), nakon što je Aleksandar Laba kod autobusnog kolodvora izdvojen iz kolone zarobljenih civila zajedno s drugim nepoznatim pripadnicima paravojnih postrojbi dok su vodili Aleksandra Labu u njega ispalio rafal iz automatske puške, te ga usmrtio, dakle, kršeći pravila međunarodnog prava za vrijeme okupacije ubijao civilno stanovništvo,...“⁷

2.1. Je li Aleksandar Laba u trenutku ubojstva bio hrvatski vojnik ili civil?

U odnosu na kvalifikaciju djela bilo je potrebno ponajprije utvrditi je li Aleksandar Laba u trenutku smrti bio hrvatski vojnik ili civil. U obrazloženju presude pri nabravanju izvedenih dokaza ne navode se podatci iz vojne evidencije ni za Aleksandra Labu ni za optuženoga. Međutim, u generalijama optuženika u presudi stoji da vojsku nije služio te se ne vodi u vojnoj evidenciji. U citiranom Izvještaju o praćenju suđenja za ratne zločine (*supra* bilj. 2) optuženik je označen pripadnikom srpskih paravojnih postrojbi, optužnicom pripadnikom paravojnih postrojbi, a svjedok M. M. u svome iskazu citiranom u presudi navodi da su Aleksandra Labu iz kolone izdvojila dva četnika te da su upravo ta dvojica beživotno tijelo oštećenika odvušla u prostor frizerskog salona.⁸ Sam je optuženik naveo da je prisilno mobiliziran u Borovu Selu, da su pripadnici oružanih postrojbi kojima je pripadao imali na naramenici vrpce različite

⁷ Tekst je u cijelosti prenesen iz izreke presude, bez intervencija.

⁸ Zbog teških povreda međunarodnoga ratnog i humanitarnog prava na širem području Vukovara nadležna su državna odvjetništva pokretala postupke većinom protiv pripadnika „bivše JNA, Teritorijalne obrane, kao i pripadnika vojnih i paravojnih snaga tzv. Republike Srpske Krajine“. Cit. DORH 2018, 1, dostupno na file:///C:/Users/korisnik/AppData/Local/Temp/VUKOVAR_ratnizlocin_13112017.pdf (31. 3. 2021.).

boje koje su se gotovo svakodobno mijenjale. Detaljno navođenje sastava i zapovjedne strukture srpskih snaga koje su sudjelovale u napadima na Vukovar postoji još od 2007. godine u presudi MKSJ-a u predmetu *Tužitelj protiv Mile Mrkšića, Miroslava Radića i Veselina Šljivančanina* pa nije bilo razloga da se precizno ne navede kojoj je jedinici optuženik pripadao.⁹

Da je sud držao da je Aleksandar Laba bio hrvatski branitelj, može se zaključiti jer je vjerodostojnim ocijenio iskaz Mihajla Labe¹⁰, a on je među ostalim naveo da je *sa sinom bio u postrojbi Hrvatske vojske, sve dok Aleksandar desetak dana prije pada Vukovara nije ozlijedio nogu, pa je čak nosio gips*.¹¹ U nedostatku drugih javno objavljenih informacija, a s obzirom na to da podatci iz Evidencije hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata više nisu opće dostupni¹², činjenicu da je Laba bio hrvatski branitelj ističe Butigan u tekstu o rekonstrukciji toga ratnog zločina precizirajući da je Aleksandar Laba bio pripadnik Zbora narodne garde.¹³ Prema Zakonu o hrvatskim braniteljima iz Domovinskog rata i članovima njihovih obitelji, hrvatski branitelj osoba je koja je organizirano sudjelovala u obrani neovisnosti, teritorijalne cjelovitosti odnosno suvereniteta Republike Hrvatske kao: a) pripadnik Oružanih snaga Republike Hrvatske (Zbora narodne garde, Hrvatske vojske, ministarstva nadležnog za obranu, Policije, ministarstva nadležnog za unutarnje poslove i Hrvatskih obrambenih snaga).¹⁴ Dragovoljcem iz Domovinskog rata smatra se smrtno stradali hrvatski branitelj iz Domovinskog rata koji je ubijen pri zatočenju u neprijateljskom logoru, zatvoru ili u drugom neprijateljskom objektu u obrani suvereniteta RH (čl. 5., st. 3.).

Ono čime se sud primarno bavio, a odnosi se na kvalifikaciju djela jest je li Aleksandar Laba u trenutku smrti bio u civilnoj odjeći, odnosno kada je obukao civilnu odjeću. Tako se u presudi navodi da je za opstojnost kaznenog djela ratnog zločina protiv civilnog stanovništva iz čl. 120., st. 1. OKZRH-a nužno dokazati da je optuženik kao pripadnik paravojnih formacija s namjerom započeo i dovršio kršenje pravila me-

⁹ *Tužitelj protiv Mile Mrkšića, Miroslava Radića i Veselina Šljivančanina*, IT-95-13/1-T, presuda od 27. rujna 2007., par. 60–129. U Borovu Selu bili su „Beli orlovi“ Vojislava Šešelja (par. 24), Šešelje je opisan kao predsjednik Srpske radikalne stranke i Srpskog četničkog pokreta (par. 51). Zona odgovornosti Drugoga jurišnog odreda čiji je zapovjednik u relevantno vrijeme bio major Branislav Lukić obuhvaćala je „Velepromet“ i „Sajmište“ (par. 103).

¹⁰ Presuda, 6.

¹¹ Presuda, 7.: „jedinstvena je ocjena dokaza koji su prihvaćeni kao vjerodostojni i to iskazi svjedoka M.Š., Mihajla Labe, Olge Labe i I.V., ...“

¹² Prema Pravilniku o Evidenciji hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata (NN, br. 119/18), Evidencija branitelja službena je evidencija u kojoj su ujedinjene sve osobe koje imaju priznat status hrvatskog branitelja iz Domovinskog rata (čl. 2., st. 1.). U skladu s čl. 9., st. 1. Ministarstvo nadležnim javnopravnim tijelima za službene potrebe elektroničkim putem omogućava izdavanje potvrde s podatcima iz Evidencije branitelja.

¹³ *Butigan* 2013, dostupno na <http://www.glas-slavonije.hr/210843/1/Jasminka-Juric-Djekic-je-1991-pucao-u-Acu-prepoznala-sam-ga> (14. 1. 2021.).

¹⁴ Čl. 3., st. 1. a). Zakon o hrvatskim braniteljima i članovima njihovih obitelji, NN, br. 121/17, 98/19.

đunarodnog prava za vrijeme okupacije na način da je ubio civila Aleksandra Labu.¹⁵ Sud je tako nespornim utvrdio da je Laba u skloništu bio u civilnoj odjeći sve do jutra 19. studenoga 1991. godine.¹⁶ U nastavku presude iznosi se da je oštećenik Aleksandar Laba na obdukciji koju je u prosincu 1991. godine obavio liječnik sudskomedicinske struke Vojnomedicinske akademije iz Beograda, kojeg je angažirao Vojni sud JNA-a, bio obučen u crveno-zelenu-crnu vestu ispod koje je imao sivkastu majicu ili potkošulju.¹⁷ Tako konstruirana rečenica sugerirala bi da je sud tu činjenicu utvrdio na temelju obdukcijskog nalaza Vojnomedicinske akademije iz Beograda iz 1991. godine, međutim upravo je po nalogu suda izvršeno sudskomedicinsko vještačenje te se nalaz i mišljenje vještaka dr. Ante Blažanovića u presudi i citira u odnosu na uzrok smrti.¹⁸ Sljedeće čime se sud bavi jest utvrđenje kada je Aleksandar Laba obukao civilnu odjeću. Jedini iskaz koji se u tom smislu u presudi citira iskaz je svjedokinje J. J. koja je navela da je Aleksandar Laba 19. studenoga 1991. godine obukao civilnu odjeću.¹⁹ Međutim, sud je tek načelno prihvatio njezin iskaz, a toj tvrdnji suprotstavlja navod da se oštećenik „nije presvlačio kritičnog dana u civilnu odjeću u prostoru skloništa na Olajnici, jer je desetak dana prije ovog događaja zadobio ozljedu noge zbog koje je morao napustiti redove hrvatske vojske“.²⁰ Iz kojeg je izvedenog dokaza sud zaključio da je Aleksandar Laba obukao civilnu odjeću odmah nakon ranjavanja, a ne prije izlaska iz skloništa? Ne znamo i ne možemo znati jer ta tvrdnja nije ničim obrazložena.²¹ Je li Aleksandar Laba trenutkom ranjavanja prestao biti hrvatskim vojnikom i odjednom postao ranjenim civilom? Je li Aleksandar Laba presvlačenjem u civilnu odjeću prestao biti hrvatskim vojnikom?²² Na oba pitanja odgovor je negativan. Aleksandar Laba bio je 19. studenoga 1991. godine ranjeni hrvatski vojnik u civilnoj odjeći.

¹⁵ Presuda, 10.

¹⁶ „nesporno utvrđeno da je oštećenik Aleksandar Laba bio u skloništu naselja Olajnica u Vukovaru u civilnoj odori (jeans hlačama, tamnoj vesti i kožnoj jakni) sve do jutra 19. studenoga 1991. godine oko 9,00 sati“, *ibid.*, 7.

¹⁷ *Ibid.*, 8.

¹⁸ *Ibid.*, 7: „u cijelosti prihvaćen nalaz i mišljenje ovog vještaka kao stručnog temeljenog na dokumentaciji s obdukcije tijela oštećenika koja je obavljena u prosincu 1991. godine, te pregleda ekshumiranih ostataka tijela izvršenih po vještacima Medicinskog fakulteta u Zagrebu te na isti stranke nisu imale primjedbe.“

¹⁹ *Ibid.*, 3: „Dana 18. studenoga 1991. godine uočila je oštećenika u skloništu kako šepa. Sljedećeg dana naređeno je da sve osobe napuste sklonište na Olajnici. Oštećenik je tada obukao civilnu odjeću.“

²⁰ *Ibid.*, 4. U jednoj od objavljenih snimaka dostupnih na internetu može se čuti da jedna žena „oslobodiocima“ govori da su se svi branitelji presvukli u civilnu odjeću i zakopali oružje te vojne odore u pijesak pokraj ulaza u atomsko sklonište.

²¹ Moguće je da postoje eventualno iskazi u spisu, no u obrazloženju presude ne citiraju se.

²² Daljnje pitanje koje se također nameće jest je li Laba pri izlasku iz skloništa imao žute čizme ili neku drugu obuću s obzirom na općepoznatu činjenicu da su se pripadnici ZNG-a nakon okupacije „prepoznavali“ upravo po tim žutim čizmama Borova. U obdukcijskom nalazu citiranom u presudi nema podataka o obući.

Tek kada je nedvojbeno jasno činjenično pitanje statusa žrtve, valjalo je postaviti pitanje koja obilježja moraju biti ispunjena da bi djelo bilo supsumirano pod opis ratnog zločina protiv ratnih zarobljenika odnosno ratni zločin protiv civila.²³ Ili preciznije: je li pojam hrvatskog branitelja identičan pojmu ratnog zarobljenika iz bića djela ratnog zločina protiv ratnih zarobljenika?

2.2. Tko su ratni zarobljenici iz Ženevske konvencije III?

U vrijeme počinjenja djela na snazi je bio Osnovni krivični zakon Republike Hrvatske objavljen u Narodnim novinama, br. 53/91. Taj je zakon naknadno dva puta izmijenjen i dopunjen²⁴ te je njegov pročišćeni tekst objavljen u travnju 1993. godine.²⁵ U odnosu na izbor primjene konkretnoga kaznenog zakona, a s obzirom na načelo da se prema počinitelju primjenjuje zakon koji je bio na snazi u vrijeme kada je kazneno djelo počinjeno te iznimku koja se sastoji u obveznoj primjeni najblažeg zakona (čl. 3. KZ-a), presuda ne sadržava nikakvo obrazloženje. U priručniku za postupanje u predmetima ratnih zločina Državnog odvjetništva Republike Hrvatske ističe se da se u predmetima zbog kaznenih djela ratnih zločina u Republici Hrvatskoj počinjenih za vrijeme Domovinskog rata primjenjuje Osnovni krivični zakon Republike Hrvatske koji je bio na snazi u to vrijeme, dok je u međuvremenu u sudskoj praksi na određene oblike primijenjen Kazneni zakon iz 2011. godine.²⁶ „Naime, taj zakon koji je stupio na snagu 1. siječnja 2013. unio je određene izmjene u kaznenim djelima protiv čovječnosti i međunarodnog prava, međutim, s obzirom na kazneni okvir, na zločine počinjene u ratu tijekom 90-ih, primjenjuje se OKZRH, dok Kazneni zakon iz 1997. godine nije bilo moguće primijeniti jer je evidentno stroži.“²⁷ Moguće je da je sud (pogrešno) držao da zbog uobičajene prakse u progonu ratnih zločina nije potrebno navesti koji zakon primjenjuje i zašto, posebno s obzirom na oslobađajuću presudu. U Republici Hrvatskoj, međutim, u svakome pojedinačnom slučaju treba utvrditi koji će se kazneni zakon primijeniti te se blaži zakon utvrđuje *in concreto*, polazeći od relevantne činjenične i pravne situacije.²⁸

²³ Za ratni zločin protiv civilnog stanovništva v. *Tripalo* 2004, 11–23, dostupno na http://www.vsrh.hr/CustomPages/Static/HRV/Files/DTripalo-Genocid_ratni_zlocin_protiv_civilnog.PDF (9. 4. 2021.).

²⁴ NN, br. 39/92 i 91/92.

²⁵ NN, br. 31/93.

²⁶ *Dolmagić* 2016, 5.

²⁷ *Ibid.* Autorica u nastavku teksta navodi pojedinačne slučajeve primjene KZ-a 2011.

²⁸ *Derenčinović u Horvatić et al.* 2017, 141. U odnosu na utvrđivanje blažeg zakona, *Derenčinović* navodi da je to obveza suda koja ne ovisi o tome je li to okrivljenik isticao tijekom postupka. Propust suda da utvrdi koji je zakon blaži i za okrivljenika povoljniji povreda je kaznenog zakona kao žalbena osnova o kojoj drugostupanjski sud mora voditi računa po službenoj dužnosti. *Cit., idem.* U Bosni i Hercegovini u svim slučajevima u kojima oba zakona propisuju isto kazneno djelo (KZ SFRJ-a koji je preuzet na temelju Zakona o primjeni Krivičnog zakona Republike Bosne i Hercegovine i Krivičnog zakona SFRJ-a

Ratni zločin protiv ratnih zarobljenika iz čl. 122. ostvaruje onaj tko kršeći pravila međunarodnog prava naredi da se ratni zarobljenici ubijaju, muče ili da se prema njima nečovječno postupa, nad njima obavljaju biološki, medicinski ili drugi znanstveni pokusi, da se uzimaju tkiva ili organi radi transplantacije, da im se nanose velike patnje ili ozljede tjelesnog integriteta ili zdravlja, da se prisiljavaju na obavljanje službe u neprijateljskim oružanim snagama ili da se lišavaju prava na propisano i nepristrano suđenje. Biće djela ostvaruje i tko počinu neko od navedenih djela. Propisana kazna bila je kazna zatvora od najmanje pet godina ili kazna zatvora od dvadeset godina.

S obzirom na blanketnu prirodu djela, valjalo je analizirati mjerodavna pravila međunarodnog prava. U vezi s tim DORH je polazio od stava da su „danas pravila međunarodnog ratnog i humanitarnog prava najvećim dijelom kodificirana u četiri Ženevske konvencije o humanizaciji rata iz 1949. godine, a to su: Ženevska konvencija za poboljšanje položaja ranjenika i bolesnika u oružanim snagama u ratu od 12. kolovoza 1949. (Prva konvencija I), Ženevska konvencija za poboljšanje položaja ranjenika, bolesnika i brodolomaca oružanih snaga na moru od 12. kolovoza 1949. (Druga Konvencija II), Ženevska konvencija o postupanju s ratnim zarobljenicima od 12. kolovoza 1949. (Treća Konvencija III), Ženevska konvencija o zaštiti građanskih osoba u vrijeme rata od 12. kolovoza 1949. (Četvrta Konvencija IV), tzv. međunarodno humanitarno pravo. Tim Konvencijama dodani su i dopunski Protokoli iz 1977. godine i to Protokol I koji se odnosi na zaštitu žrtava međunarodnih oružanih sukoba i Protokol II koji se tiče zaštite žrtava unutarnjih oružanih sukoba. ... Isto tako, dopunskim Protokolima objedinjena su pravila Haškog ratnog prava i Ženevskog humanitarnog prava (Protokol I, Dio III i Dio IV, glave I-V, dodatno reguliraju pravila i običaje rata koje su predmet ranijih Haških konvencija), tako da se kršenje pravila navedene četiri Ženevske konvencije i dva dopunska Protokola gotovo isključivo koriste prilikom procesuiranja ratnih zločina u RH, budući da svi modaliteti ratnih zločina propisani zakonima RH u svojim dispozicijama sadrže blanketni dio (kršenje pravila međunarodnog prava).“²⁹

U skladu s odredbom čl. 4. A. Ženevske konvencije o postupanju s ratnim zarobljenicima od 12. kolovoza 1949. godine³⁰, ratni su zarobljenici u smislu te konvencije osobe koje pripadaju jednoj od ovih kategorija, a koje su potpale pod vlast neprijatelja: 1. pripadnici oružanih snaga stranaka sukoba, kao i pripadnici milicija i dobrovoljačkih odreda koji ulazi u sastav tih oružanih snaga; 2. pripadnici ostalih milicija i pripadnici

te KZ-a BiH koji je trenutačno na snazi) primjenjuje se KZ SFRJ-a. Cit. § 79 *Tužilaštvo Bosne i Hercegovine protiv Edina Džeke*, S1 1 K 010294 12 Kri, presuda od 6. lipnja 2014. Da se i u Bosni i Hercegovini ocjena radi *in concreto*, v. Ustavni sud Bosne i Hercegovine, Odluka o dopustivosti i meritumu AP 116/09 od 22. listopada 2013. (t. 27), Odluka o dopustivosti i meritumu AP 503/09 od 22. listopada 2013. (t. 45) itd.

²⁹ *Dolmagić* 2016, 4–5. O ratnim zločinima kao dijelu međunarodnoga kaznenog prava – *ius cogens*, v. *McBride* 2014, 44–46.

³⁰ NN – MU, br. 5/94.

ostalih dobrovoljačkih odreda, uključujući i pripadnike organiziranih pokreta otpora koji pripadaju stranki sukoba i koji djeluju izvan ili unutar vlastitog područja, čak i ako je ono okupirano, pod uvjetom da te milicije ili dobrovoljački odredi, uključujući i te organizirane pokrete otpora, ispunjavaju ove uvjete: a) da im na čelu stoji osoba odgovorna za svoje podčinjene; b) da imaju određeni i na daljinu prepoznatljiv znak raspoznavanja; c) da otvoreno nose oružje; d) da svoje operacije izvode u skladu s ratnim zakonima i običajima. U literaturi se navodi da su objekt zaštite toga kaznenog djela ratni zarobljenici, pri čemu je ratni zarobljenik svaki borac koji padne u ruke neprijatelju.³¹ S obzirom na to da je Zbor narodne garde bio dio oružanih snaga stranaka sukoba, i to Hrvatske vojske, Aleksandar Laba je kao pripadnik Zbora narodne garde u trenutku zarobljavanja nedvojbeno bio ratni zarobljenik. No, je li taj zaključak ispravan?

Jesu li pojmovi „branitelj“ iz hrvatskoga mjerodavnog prava i „borac“ iz Ženevskih konvencija istoznačnice? Prije odgovora na to pitanje valja podsjetiti na sadržaj optužnicom citiranih odredbi. Prema zajedničkom čl. 3. Ženevskih konvencija iz 1949. godine, u slučaju oružanog sukoba koji nema međunarodni karakter i koji izbije na području jedne od visokih stranaka ugovornica, svaka je stranka sukoba dužna primjenjivati barem ove odredbe: (1) S osobama koje izravno ne sudjeluju u neprijateljstvima, uključujući pripadnike oružanih snaga koji su položili oružje i osobe koje su izvan bojnog ustroja (*hors de combat*) zbog bolesti, rana, lišenja slobode ili bilo kojeg drugog razloga, u svakoj će se prilici postupati čovječno, bez ikakva nepovoljnog razlikovanja utemeljenog na rasi, boji kože, vjeroispovijedi ili uvjerenju, spolu, rođenju ili imovinskom stanju, ili bilo kojem sličnom kriteriju. Nadalje, mjerodavni dio Dopunskog protokola II Ženevskim konvencijama o zaštiti žrtava nemeđunarodnih oružanih sukoba određuje da sve osobe koje izravno ne sudjeluju ili su prestale sudjelovati u neprijateljstvima, bez obzira na to je li njihova sloboda ograničena ili nije, imaju pravo na poštovanje svoje ličnosti, svoje časti, svojih uvjerenja i svojih vjerskih obreda.³² Dakle, Dopunski protokol II ne spominje borce ni ratne zarobljenike, već samo jedna odredba pruža zaštitu upravo onima koji sudjeluju u neprijateljstvima; zabrana naredbe da ne smije biti preživjelih.³³ Ta ključna razlika naspram pravnog režima koji se primjenjuje u međunarodnim oružanim sukobima i koji daje poseban status borcima i ratnim zarobljenicima opravdava se uvjerenjem država da su usta-

³¹ Horvatić et al. 1999, 165. Usp. Boothby 2014, 289.

³² Čl. 4. Nadalje se navodi da će se u svakoj prilici prema njima postupati čovječno, bez ikakva nepovoljnog razlikovanja. Zabranjeno je narediti da ne smije biti preživjelih. Ne dirajući u prethodne opće odredbe, prema osobama navedenim u stavku 1. zabranjeni su i ostaju zabranjeni, u svako doba i na svakom mjestu, ovi čini: (a) nasilje protiv života, zdravlja i fizičkog ili mentalnog blagostanja osoba, osobito ubojstvo te okrutni postupci, kao što su mučenje, sakaćenje ili bilo koji oblik tjelesne kazne...

³³ Fabijanić Gagro 2008, 1072.

nici spram legalne vlasti obični prekršitelji zakona.³⁴ Dopunski protokol I razlikuje *hors de combat* i borce, odnosno ratne zarobljenike, ali su definicije *hors de combat* i boraca, odnosno ratnih zarobljenika iz čl. 41. i 44. prihvaćene za potrebe međunarodnih kao i nemeđunarodnih sukoba pa se mogu primjenjivati i u odnosu na zajednički čl. 3.³⁵ U tom smislu Fabijanić Gagro ističe da je velik pomak u razvoju međunarodnoga humanitarnog prava učinjen premještanjem kategorije borbe naroda za samoodređenje iz nemeđunarodnih u međunarodne oružane sukobe (člankom 1., stavkom 4. Dopunskog protokola I), čime je pripadnicima pokreta otpora tih naroda, kao i svakoj drugoj strani u sukobu, priznato pravo na status ratnog zarobljenika, u skladu s odredbama Ženevske konvencije III o postupanju s ratnim zarobljenicima.³⁶ Na njih se, dakle, primjenjuju sve važeće odredbe međunarodnog humanitarnog prava u međunarodnim oružanim sukobima.³⁷ *Hors de combat* ili osoba izvan bojnog ustroja u skladu s odredbom čl. 41., st. 2. (a) svaka je osoba koja je u vlasti protivničke strane; (b) koja jasno izražava namjeru da se preda, ili (c) koja je u besvjesnom stanju ili je na drugi način onesposobljena zbog rana ili bolesti i prema tome nesposobna braniti se, pod uvjetom da se u svakom takvu slučaju suzdržava od svakoga neprijateljskog čina i da ne pokušava pobjeći.³⁸ Pripadnici oružanih snaga stranke sukoba jesu borci, što znači da imaju pravo izravno sudjelovati u neprijateljstvima (čl. 43., st. 2.). U skladu s odredbom čl. 44., st. 1. i st. 5. svi borci koji padnu pod vlast protivničke stranke ratni su zarobljenici, a borac koji padne pod vlast protivničke stranke kad ne sudjeluje u napadu ili u pripremnoj vojnoj operaciji za napad ne gubi zbog svojih prijašnjih aktivnosti pravo smatrati se borcem i ratnim zarobljenikom.

Možda inzistiranje na kvalifikaciji djela kao ratnog zločina protiv civilnog stanovništva u situacijama kada je žrtva u trenutku počinjenja kaznenog djela u civilnoj odjeći i nenaoružana, o čemu će više biti riječi *supra* 2.4., potječe od pogrešna tumačenja čl. 44., st. 3. Dopunskog protokola I. Naime, tom je odredbom propisano da su se borci dužni razlikovati od civilnog stanovništva dok sudjeluju u napadu ili pripremnoj vojnoj operaciji za napad da bi pojačali zaštitu civilnog stanovništva od posljedica neprijateljstava. „Međutim, s obzirom na to da postoje situacije u oružanim sukobima kad se, zbog prirode neprijateljstava, naoružani borac ne može razlikovati od civilnog stanovništva, on zadržava status borca pod uvjetom da u takvim situacijama

³⁴ Cit., *ibid.*

³⁵ UNHR OFFICE OF THE HIGH COMMISSIONER 2017, 2., dostupno na https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/documents/files/ohchr_syria_-_hors_de_combat_-_legal_note_en.pdf (25. 1. 2021.). Tako i Henckaerts, Beck-Do-swald 2009, 164.

³⁶ Fabijanić Gagro 2008, 1071.

³⁷ Cit., *ibid.*

³⁸ Cassese ocjenjuje da ta odredba potvrđuje običajno pravo i istodobno širi njegov opseg te ga precizira. Cassese 1984, 80, dostupno na <https://escholarship.org/uc/item/41f8m732> (14. 4. 2021.).

otvoreno nosi oružje: a) za vrijeme svakog vojnog djelovanja, i b) za vrijeme dok ga protivnik može vidjeti tijekom razvrstavanja u bojni poredak koje prethodi izvođenju napada u kojem mora sudjelovati.³⁹ U konkretnom slučaju Aleksandar Laba niti je sudjelovao u napadu niti u pripremnoj vojnoj operaciji za napad, pa prema tome nije izgubio pravo da se smatra ratnim zarobljenikom niti se njegovo postupanje može smatrati perfidnim u smislu čl. 37., st. 1.c. Preostaje zaključiti da su osobe koje su u vlasti protivničke strane sukoba, koje ne potpadaju pod čl. 4. Ženevske konvencije III, koje nisu borci i ne ostvaruju status sanitetskog i vjerskog osoblja civili na koje će se potencijalno primijeniti Ženevska konvencija IV.⁴⁰

Aleksandar Laba u trenutku izlaska iz atomskog skloništa na Olajnici nedvojbeno je u vlasti protivničke strane koju čine pripadnici JNA-a i paravojskih postrojbi i jasno izražava namjeru predati se. Dakle, može se smatrati *hors de combat*. Međutim, jednako tako, Laba je borac koji je pao pod vlast protivničke strane kad ne sudjeluje u napadu niti u pripremnoj vojnoj operaciji za napad, stoga nije izgubio pravo da se zbog svojih prijašnjih aktivnosti smatra borcem i ratnim zarobljenikom.

2.3. Može li se uopće primijeniti Ženevska konvencija III i Dopunski protokol I ili tek zajednički čl. 3. i Dopunski protokol II?

Iako je u prethodnom poglavlju već dijelom analizirana mogućnost primjene Ženevske konvencije III u konkretnom slučaju, potrebno je razjasniti pretpostavke primjene u cijelosti. Nedvojbeno se odredbe Ženevskih konvencija primjenjuju u međunarodnim oružanim sukobima, dok se samo jedna odredba, članak 3., čiji je sadržaj jednak u svim konvencijama, pa se stoga naziva zajedničkim čl. 3., odnosi na oružane sukobe koji nisu međunarodnog karaktera.⁴¹ Na ustanike u nemeđunarodnim oružanim sukobima primjenjuju se odredbe zajedničkog čl. 3. i Dopunskog protokola II.⁴² Ono što bitno određuje njihov specifični položaj u sukobu jest činjenica da u nemeđunarodnim oružanim sukobima ne postoji kategorija ratnog zarobljenika.⁴³ Međunarodni oružani sukob u skladu s odredbom čl. 1. Dopunskog protokola I sukob

³⁹ Čl. 44., st. 3., druga rečenica. U znanstvenoj literaturi navodi se da borac gubi status ratnog zarobljenika samo ako ne ispunjava uvjete predviđene u drugoj rečenici čl. 44., st. 3., odnosno otvoreno ne nosi oružje za vrijeme svakoga vojnog djelovanja i za vrijeme dok ga protivnik može vidjeti tijekom razvrstavanja u bojni poredak koje prethodi izvođenju napada u kojem mora sudjelovati. *Boothby* 2014, 289.

⁴⁰ *Boothby* 2014, 289. Čl. 4., st. 4. Ženevske konvencije IV propisano je da se osobe zaštićene Ženevskom konvencijom I, II i III ne smatraju zaštićenim osobama u smislu Ženevske konvencije o zaštiti građanskih osoba za vrijeme rata od 12. kolovoza 1949.

⁴¹ Munivrana Vajda u *Cvitanović et al.* 2018, 26.

⁴² *Fabijanić Gagro* 2008, 1071.

⁴³ *Cit., ibid.* O zahtjevima humanosti koji govore u prilog brisanju razlike između zaštite koja se pruža u međunarodnim i unutarnjim sukobima v. *Munivrana Vajda* 2012, 835–836.

je između dviju ili više država, ali podrazumijeva i ratove nacionalnog oslobođenja, tj. borbe naroda protiv kolonijalne dominacije i strane okupacije radi ostvarenja prava na samoodređenje. Munivrana Vajda pri objašnjenju da i unutarnji sukob može postati međunarodni ako druga država svojim trupama intervenira u sukob ili ako neki od sudionika u unutarnjem oružanom sukobu djeluje u ime druge države navodi primjer hrvatskih sudova koji su zločine u Medačkom džepu smatrali zločinima počinjenim za trajanja međunarodnoga oružanog sukoba jer je bila riječ o sukobu između „regularnih oružanih snaga Hrvatske vojske i postrojbi Specijalne policije Ministarstva unutarnjih poslova s jedne strane te naoružanih vojnih i paravojnih formacija pobunjenih hrvatskih Srba potpomognutih snagama i logistikom bivše JNA i dragovoljcima iz Srbije i Crne Gore s druge strane“.⁴⁴

Dakle, sudovi su u svakome kaznenom progonu ratnih zločina trebali utvrditi je li riječ o međunarodnom sukobu ili oružanom sukobu koji nema takvo značenje te ovisno o tome primijeniti ili Ženevske konvencije i Dopunski protokol I ili samo zajednički čl. 3. Ženevskih konvencija i Dopunski protokol II⁴⁵, kao i relevantna pravila međunarodnoga običajnog (ratnog i humanitarnog) prava.⁴⁶ Kada je riječ o nemeđunarodnom sukobu, Quénivet razlikuje dvije vrste sukoba: prvi koji potpada pod zajednički čl. 3. i drugi koji potpada pod čl. 1. Dodatnog protokola II.⁴⁷

Međutim, u presudi Suda Bosne i Hercegovine u predmetu *Tužitelj protiv Edina Džeke* Vijeće je iznijelo stav da prema odredbi čl. 144. KZ-a SFRJ-a (ratni zločin protiv ratnih zarobljenika) postojanje međunarodnog sukoba nije preduvjet za njegovu primjenu.⁴⁸ „U širem smislu, osoba koja je zarobljena za vrijeme rata može se smatrati ratnim zarobljenikom prema čl. 144. KZ SFRJ, bez obzira na to ispunjava li striktno kriterije potrebne za status ratnog zarobljenika koji je ugrađen u Ženevske konvencije. Pored toga, Vijeće je svakako imalo u vidu i praksu sudova u regiji, prema kojoj

⁴⁴ *Ibid.*, str. 28. Vojno-redarstvena operacija Medački džep izvedena je 9. – 11. rujna 1993. godine.

⁴⁵ Quénivet precizira da se međunarodno humanitarno pravo temelji na premisi da se oružani sukobi mogu kategorizirati kao međunarodni u skladu s čl. 2. Ženevskih konvencija ili čl. 1., st. 4. Dopunskog protokola I ili nemeđunarodni u skladu sa zajedničkim čl. 3. Ženevskih konvencija i/ili čl. 1. Dodatnog protokola II. Quénivet u *Jinks et al.* 2014, 56.

⁴⁶ Munivrana Vajda u *Cvitanović et al.* 2018, 29. U nastavku autorica upućuje na praksu hrvatskih sudova koji primjenjuju čl. 3. Ženevskih konvencija jednako na sve istovrsne predmete, ne čineći njegovu primjenu ovisnom o karakteru oružanog sukoba o kojem je riječ. U odnosu na primjenu dopunskih protokola „sudska praksa VSRH-a pokazuje nastojanje da se postave jasna pravila o vremenskom važenju DP II (prije 8. listopada 1991.) odnosno DP I (nakon toga datuma) (U-III-4150/2010 i dr., par-107,111)“ *Ibid.*

⁴⁷ Quénivet u *Jinks et al.* 2014, 56. Usp. *Schabas* 2007, 592–613; *Sassòli, Olson* 2008, 599–627; *Todeschini u Mills, Labonte* 2018, 1–20, dostupno na https://www.researchgate.net/publication/330222075_Redressing_Unlawful_Use_of_Force_in_Armed_Conflict_The_Role_of_International_Human_Rights_Law (25. 1. 2021.).

⁴⁸ *Tužilaštvo Bosne i Hercegovine protiv Edina Džeke*, S1 1 K 010294 12 Kri, presuda od 6. lipnja 2014., par. 114.

se navodi da stoji činjenica da se status ratnog zarobljenika prvenstveno daje licima koja su potpala pod vlast jedne od Visokih strana ugovornica koje su u ratu. Međutim, takav status mogu dobiti i lica u nemeđunarodnom sukobu, ukoliko nemeđunarodni sukob ima stepen oružanog sukoba koji podrazumijeva organizovanost oružanih formacija u sukobu, te takav intenzitet sukoba koji ga razlikuje od kratkotrajnih pobuna i nereda, i ukoliko su obje strane u sukobu očigledno iskazale spremnost da lica koja učestvuju u sukobu na strani jedne sukobljene strane, a potpadnu pod vlast druge strane u sukobu, tretira kao ratne zarobljenike. Dakle, na takav nemeđunarodni oružani sukob, imaju se primjenjivati norme humanitarnog prava i njime štititi one kategorije lica na koje se odnose, u konkretnom ratne zarobljenike.⁴⁹

Kakav je bio oružani sukob u Vukovaru u studenome 1991. godine? Može li se ovdje primijeniti argumentacija iz presude za zločine u Medačkom džepu kada znamo da je postojao sukob regularnih oružanih snaga mlade hrvatske države s jedne strane te naoružanih vojnih i paravojnih formacija pobunjenika (ne samo potpomognutih, nego) vođenih snagama i logistikom JNA-a i dobrovoljcima iz Srbije i Crne Gore?! Naime, žalbeno je vijeće u predmetu *Tužitelj protiv Mile Mrkšića, Miroslava Radića i Veselina Šljivančanina* potvrdilo zaključak raspravnog vijeća da je Mile Mrkšić imao jedinstvenu komandu nad svim snagama u zoni odgovornosti Operativne grupe Jug, odnosno nad snagama JNA-a, Teritorijalne obrane, dobrovoljačkim ili paravojnim snagama.⁵⁰ O tome da se oružanim sukobom upravljalo izvan Republike Hrvatske, svjedoči niz utvrđenih činjenica poput: dana 30. rujna 1991. godine iz Beograda je poslana gardijska motorizirana brigada (GMTBR) koja je bila direktno podčinjena načelniku Generalštaba Saveznog sekretarijata za narodnu obranu u Beogradu, generalu Blagoju Adžiću te je ona „pošto je Vukovar pao 18. novembra 1991. godine, 24. novembra 1991. godine napustila Vukovar i vratila se u Beograd“⁵¹; Mile Mrkšić imenovan je za zapovjednika GMTBR-a 9. srpnja 1990. godine, načelnik Štaba brigade i zamjenik Mile Mrkšića bio je Miodrag Panić, Veselin Šljivančanin bio je načelnik organa sigurnosti GMTBR-a⁵²; oficiri JNA-a bili su ti koji su zapovijedali svim zajedničkim borbenim dje-

⁴⁹ *Ibid.*, par. 114–115. Vijeće je u par. 116 podsjetilo na to da je sukob oružanih snaga Armije BiH i HVO-a u brojnim presudama MKSJ-a kao i u presudama Suda BiH okarakteriziran kao međunarodni oružani sukob. U konkretnom slučaju žrtve ne samo da su bile državljani Bosne i Hercegovine, već su ubijene nedaleko od svojih rodnih kuća.

⁵⁰ *Tužitelj protiv Mile Mrkšića i Veselina Šljivančanina*, IT-95-13/1-A, presuda od 5. svibnja 2009., par. 233. Hrvatske snage opisane su u oštroj suprotnosti sa srpskim snagama kao znatno brojčano inferiorne, uglavnom slabo naoružane i neobučene, naoružane samo lakim pješadijskim naoružanjem, mnogi su bili naoružani samo svojim lovačkim puškama, neki su među sobom dijelili oružje (prvostupanja presuda, par. 42).

⁵¹ *Tužitelj protiv Mile Mrkšića, Miroslava Radića i Veselina Šljivančanina*, IT-95-13/1-A, presuda od 27. rujna 2007., par. 63 i 68.

⁵² *Ibid.*, par. 62.

lovanjima⁵³; u odnosu na sva srpska vojna djelovanja u Hrvatskoj JNA je imao po-svemašnju komandu i potpuno je rukovodio svim vojnim djelovanjima⁵⁴; tu je bila četa dobrovoljaca iz Novog Sada te četa dobrovoljaca kao i vodovi dobrovoljaca iz Smederevske Palanke, Sarajeva i Beograda.⁵⁵

Upravo odgovor na pitanje kakav je bio oružani sukob u mjerodavno vrijeme involvira možda najzahtjevnije područje blanketne norme. U domaćoj literaturi Novoselec izravno navodi da je od 1991. do 1995. godine oružani sukob s pobunjenicima u Hrvatskoj bio nemeđunarodni sukob.⁵⁶ Degan iznosi da su sukobi na prostoru bivše Jugoslavije otpočeli u okviru te federacije u raspadu kao unutarnji, a poprimili su obilježja međunarodnih sukoba nakon što su napose Slovenija, Hrvatska i Bosna i Hercegovina proglasile svoju neovisnost i zajedno bile primljene u članstvo UN-a 22. svibnja 1992.⁵⁷ Međutim, jednako tako ističe da je od 17. svibnja 1991. godine Jugoslavenska narodna armija faktički došla pod potpunu kontrolu Srbije i Crne Gore te sve akte počinjene u agresiji te armije nakon toga datuma protiv Slovenije, Hrvatske i Bosne i Hercegovine valja pripisati Srbiji i Crnoj Gori, odnosno SRJ-u kao državi sljednici bivše federacije.⁵⁸ Test „efektivne kontrole“ iz presude *Nikaragva* iz 1986. godine prema kojemu je strana država odgovorna za zločine pobunjenika u drugoj državi ako je nad njima držala efektivnu kontrolu zamijenjen je testom „cjelovite kontrole“ u presudi žalbenog vijeća u predmetu *Tužitelj protiv Duška Tadića*.⁵⁹ Derenčinović kao prevladavajuće shvaćanje iznosi da je Republika Hrvatska postala suverena i neovisna država 8. listopada 1991. godine kada je Hrvatski sabor donio Odluku o raskidu svih državnopravnih veza Republike Hrvatske s ostalim republikama i pokrajinama SFRJ-a.⁶⁰ Dva argumenta prof. dr. sc. Davora Derenčinovića uvjeravaju u ispravnost posljednjeg stava. Naime, Ustavni je sud Republike Hrvatske u Izvješću u povodu Inicijative Vlade Republike Hrvatske od 10. listopada 2002. godine zaključio da je, u

⁵³ *Ibid.*, par. 85.

⁵⁴ *Ibid.*, par. 89.

⁵⁵ *Ibid.*, par. 94.

⁵⁶ Novoselec 2001, 229: „Oružani sukob s pobunjenicima u Hrvatskoj 1991-1995. bio je nemeđunarodni sukob pa se na nj imaju primijeniti pravila Dopunskog protokola uz Ženevske konvencije od 12. kolovoza 1949. o zaštiti žrtava nemeđunarodnih oružanih sukoba od 8.6.1977. (Protokol II).“

⁵⁷ Degan 2011, 269.

⁵⁸ *Ibid.*, 286–287.

⁵⁹ *Ibid.*, 270. „... drugostupanjska presuda u predmetu Tadić, rješavajući pitanje je li u Bosni i Hercegovini postojao međunarodni sukob zato što bi se vojne operacije snaga bosanskih Srba mogle pripisati vojnom vodstvu SRJ kao tijelu koje je reguliralo djelovanje inače funkcionalno diferenciranih srpskih vojnih sustava, utvrdila je da ne samo što su visoki časnici bivše JNA zadržani na zapovjednim mjestima u vojsci Republike Srpske nakon preimenovanja JNA u Vojsku Jugoslavije 19.V.1992. premda nisu u Republici Srpskoj imali podrijetlo ili prebivalište, nego je vlada SR Jugoslavije nastavila sa njihovim plaćama u vojsci RS čak bez obzira na to jesu li bili bosanski Srbi ili ne.“ *Cit. Derenčinović, Horvatić* 2011, 31.

⁶⁰ *Derenčinović* 2012, 797.

smislu međunarodnog prava, Republika Hrvatska postala suverena država 8. listopada 1991. godine, što je utvrdila u Mišljenju br. 11 od 16. srpnja 1993. godine i Arbitražna komisija Konferencije o miru u Jugoslaviji.⁶¹ Drugi argument potječe iz odluke raspravnog vijeća MKSJ-a u postupku *Tužitelj protiv Slobodana Miloševića* u kojoj je u skladu s pravilom 98bis utvrđeno da je „Republika Hrvatska bila država od 8. listopada 1991. godine“, čime je odbijen podnesak prijatelja suda prema kojem je Hrvatska postala država tek između „15. siječnja i 22. svibnja 1992. godine zbog čega se sukob u Hrvatskoj prije tog vremena ne može smatrati međunarodnim“.⁶² Posljednje shvaćanje zastupljeno u literaturi neovisnost i suverenost Republike Hrvatske veže uz 25. lipnja 1991. godine uz argument iz čl. 7. Aneksa A Ugovora o sukcesiji prema kojem se, u slučaju kad imovina prelazi na neku od država sljednica, „njezin naslov i pravo na tu imovinu tretiraju kao da su nastali na dan kad je ta država proglasila neovisnost, te se smatra da su naslov i prava neke druge države sljednice na tu imovinu prestala postojati od toga datuma.“⁶³

U analizi kvalifikacije sukoba relevantno je uključiti Odluku Ustavnog suda Republike Hrvatske U-III-4150/2010 i dr. od 12. siječnja 2015. godine⁶⁴ i presudu Međunarodnog suda u Haagu od 3. veljače 2015. godine u sporu o primjeni Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida koji je 1999. godine pokrenula Republika Hrvatska protiv tadašnje Savezne Republike Jugoslavije. U Odluci USRH-a jasno se ističe da je datum kad je Republika Hrvatska stekla svojstva suverene države u smislu međunarodnog prava (8. listopada 1991.) nesporna povijesno-pravna činjenica koja je jasno ustanovljena te međunarodno potvrđena i prihvaćena.⁶⁵ „Ona mora biti dosljedno poštovana u sudskoj praksi te služiti nacionalnim sudovima u njihovoj interpretaciji Ustava, zakona i drugih izvora prava koje primjenjuju u konkretnim sudskim postupcima u kojima se to pitanje postavlja.“⁶⁶ U odnosu na presudu Međunarodnog suda u Haagu, iz premisa na kojima je on utvrdio vlastitu nadležnost, uključujući i onu o pripisivosti djelovanja JNA-a i srpskih snaga SFRJ-a, odnosno sukcesiji odgovornosti sa SFRJ-a na SRJ i konačno na Republiku Srbiju⁶⁷, dakle prihvaćanjem vla-

⁶¹ *Ibid.*

⁶² *Ibid.* Argumenti su izneseni i u Izjavi Predsjedništva i Znanstvenog vijeća Akademije pravnih znanosti Hrvatske u povodu donošenja Odluke Ustavnog suda Republike Hrvatske U-III-4150/2010 i Rješenja Ustavnog suda Republike Hrvatske U-I-3101/2014 od 12. siječnja 2015. godine, str. 2. Pritom su evocirana jednoglasno prihvaćena stajališta Znanstveno-nastavnog vijeća Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu od 16. listopada 1991. godine u povodu agresije na Republiku Hrvatsku u kojima je, između ostalog, istaknuto da se oružani sukob vodi isključivo na području Republike Hrvatske i protiv nje uz činjenicu da akcije započinju ili se pripremaju izvan njezina područja.

⁶³ *Ibid.*

⁶⁴ Dalje u tekstu: Odluka USRH-a.

⁶⁵ Par. 82.

⁶⁶ *Ibid.*

⁶⁷ *Galli* 2016, 38.

stite nadležnosti s obzirom na to da je riječ o sudu nadležnom za sporove između država, potvrđuje se zaključak da rat u Hrvatskoj nije bio građanski.⁶⁸ Naime, upravo u raspravi o meritumu tužbe Sud je, s posebnim naglaskom na Vukovar i njegovu okolicu, detaljno (str. 209 do 360 – ili gotova polovica supstantivnog dijela presude) utvrdio postojanje *actus reus* zločina genocida prema čl. II., st. a) i b) Konvencije (ubojstva, uzrokovanje teških psihičkih i fizičkih patnji) koje su sustavno činili JNA i srpske snage nad Hrvatima u istočnoj Slavoniji, zapadnoj Slavoniji, Banovini, Kordunu, Lici i Dalmaciji.⁶⁹

2.4. Što kaže sudska praksa?

Drukčiji je stav od onoga iznesenog *supra* 2.2. zauzeo Vrhovni sud Republike Hrvatske u sljedećim presudama.⁷⁰ U presudi I KŽ-737/1999 od 14. prosinca 2000. godine ističe da: „u trenutku kada je oštećenik priveden u mjesnu zajednicu L., te lišen slobode, bez oružja, i bez odore, on je onesposobljen za bilo kakovu borbu, pa je imao status civilnog zarobljenika. Suprotna tvrdnja žalitelja u protivnosti je s važećim normama međunarodnog ratnog prava, koje priznaje status ratnog zarobljenika samo takvoj osobi koja se prethodno oružano digla protiv neprijatelja, onda još bila zarobljena, nakon što je prije toga položila oružje, što ovdje nije slučaj (neovisno o tome što je ovom oštećeniku *post mortem* priznat status pripadnika pričuvnog sastava ZNG-a od 1. svibnja do 31. kolovoza 1991. godine), koja odluka ima samo deklaratorno značenje i nije bitna za prosudbu statusa oštećenika u trenutku zarobljavanja.“⁷¹ Slična je argumentacija i u presudi I KŽ-792/2012-8 od 23. siječnja 2013. godine: „Svojstvo oštećenice u to vrijeme nije bilo sporno, jer je ista bila bez oružja, odore, onesposobljena za bilo kakvo djelovanje, a činjenica da je kasnije ostvarila status HRVI nije od značenja za njezin status civilne osobe u vrijeme počinjenja djela.“⁷²

U predmetu *Tužitelj protiv Pavla Strugara* raspravno vijeće u kontekstu utvrđivanja odgovornosti za zločin protiv čovječnosti navodi da su pripadnici civilnog stanovništva ljudi koji ne sudjeluju aktivno u neprijateljstvima, uključujući pripadnike oružanih snaga koji su položili oružje i osobe koje su onesposobljene za borbu */hors de combat/* zbog bolesti, rana, lišavanja slobode ili iz nekoga drugog razloga.⁷³ Nadalje, ističe da nazočnost osoba koje nisu civili u stanovništvu protiv kojeg je usmjeren napad ne mijenja civilni karakter tog stanovništva jer ono mora biti „pretežno civilnog karak-

⁶⁸ *Nazor* 2015, 651.

⁶⁹ *Calli* 2016, 33–34.

⁷⁰ Presude su preuzete iz *Dolmagić* 2016, 8.

⁷¹ VSRH I KŽ-737/1999.

⁷² VSRH I KŽ-792/2012.

⁷³ *Tužitelj protiv Pavla Strugara*, IT-01-42-T, presuda od 31. siječnja 2005., par. 282.

tera.⁷⁴ U konačnici vijeće podsjeća da je odredbom čl. 50., st. 1. Dopunskog protokola I propisano da se u slučaju nedoumice je li neka osoba civil ta osoba mora smatrati civilom.⁷⁵

U predmetu *Tužitelj protiv Tihomira Blaškića* žalbeno je vijeće naprotiv istaknulo da posebna situacija žrtve u trenutku počinjenja zločina nužno ne određuje njezin civilni ili necivilni status.⁷⁶ Ako je on doista pripadnik oružane organizacije, činjenica da nije naoružan ili da ne sudjeluje u borbi u trenutku počinjenja zločina ne daje mu civilni status.⁷⁷ U skladu s tim stavom rezonira i Sud Bosne i Hercegovine u predmetu *Tužitelj protiv Edina Džeke* osuđujući optuženika za ratni zločin protiv ratnih zarobljenika jer je sudjelovao u ubojstvu strijeljanjem ratnika HVO-a te ocijenivši da potpadaju pod zaštitu čl. 3. Ženevske konvencije III ubijeni pripadnici HVO-a s područja Trusine, uključujući i one koji su u trenutku zarobljavanja bili izvan borbenih djelovanja i ne-naoružani.⁷⁸ Ta je odluka bitna jer Sud nije propustio promijeniti kvalifikaciju djela iz optužbe. Naime, optužba je razgraničila postupanje prema trojici vojnika HVO-a: D. I., K. N. i K. P. koji su se predali nakon što su vojnici koji su napali selo poslali majku jednoga od njih sa zahtjevom za predaju jer će u protivnome njihove žene i djeca biti pobijeni. Žrtve su napustile položaj „Križ“, predale oružje te su naknadno postrojene i usmrćene. U odnosu na njih, optužba je kvalificirala djelo kao ratni zločin protiv ratnih zarobljenika. Naprotiv, ubojstvo D. F., D. Z. i B. Ž. optužba je kvalificirala kao ratni zločin protiv civilnog stanovništva držeći da su u trenutku smaknuća u konkretnoj situaciji imali status civila jer su se predali i nisu imali oružje.⁷⁹ U činjeničnom smislu D. F. i B. Ž. bili su u svojim kućama kada je po njih došao D. I. rekavši da se moraju predati, dok je D. F. zarobljen u obiteljskoj kući u G. Međutim, vijeće je utvrdilo da žrtve imaju status ratnih zarobljenika jer su bili pripadnici HVO-a, iako izvan borbenog

⁷⁴ *Idem.*

⁷⁵ *Idem.*

⁷⁶ *Tužitelj protiv Tihomira Blaškića*, IT-95-14-A, presuda od 29. srpnja 2004., par. 114.

⁷⁷ *Ibid.* U istom se paragrafu presude citira komentar Dodatnih protokola od 8. srpnja 1977. uz Ženevske konvencije od 12. kolovoza 1949., Međunarodnog komiteta Crvenog križa, Ženeva, 1987., Sandoz, Y. i dr. (ur.): „Svi pripadnici oružanih snaga su borci, i samo pripadnici oružanih snaga su borci. To dakle čini suvišnim pojam kvaziborca, koji se ponekad koristi kad je u pitanju djelovanje manje-više direktno vezano uz ratne aktivnosti. Time se također eliminira status vojnika ‘na pola radnog vremena’, status polu-civila, polu-vojnika, koji ratuje noću, a danju djeluje kao miroljubivi građanin. Civil koji pripada oružanoj organizaciji, kao što je ona iz st. 1., postaje pripadnik vojske i borac sve vrijeme trajanja neprijateljstva (ili u svakom slučaju, dok ne bude trajno demobiliziran od strane nadležnog zapovjedništva iz st. 1.), bez obzira na to bori li se u određenom trenutku, odnosno je li naoružan. U slučaju ranjavanja, bolesti ili brodoloma, ima pravo na zaštitu prema prvoj i drugoj Konvenciji (čl. 44. st. 8.), a u slučaju zarobljavanja ima pravo na zaštitu prema trećoj Konvenciji (čl. 44. st. 4).“

⁷⁸ *Tužilaštvo Bosne i Hercegovine protiv Edina Džeke*, S1 1 K 010294 12 Kri, presuda od 6. lipnja 2014., par. 129.

⁷⁹ *Ibid.*, § 117–118.

djelovanja i nenaoružani u trenutku smrti.⁸⁰ Dapače, taj sud citira i presudu MKSJ-a u predmetu *Tužitelj protiv Darija Kordića i Marija Čerkeza* da pripadnici oružanih snaga koji se nalaze na odmoru u svojim domovima na području sukoba, kao i pripadnici Teritorijalne obrane koji su kod kuće, ostaju borci, bez obzira na to sudjeluju li u borbi, odnosno za cijelo vrijeme dok su „pod oružjem“.⁸¹

I žalbeno vijeće u predmetu *Tužitelj protiv Stanislava Galića* drži da je jurisprudencija MKSJ-a jasna u vezi sa stavom da prisutnost „pokojeg borca među napadnutim stanovništvom ne znači *nužno* da to stanovništvo u suštini, u pravnom smislu, prestaje biti civilno“.⁸² U daljnjem objašnjenju navodi se da je u ratnim uvjetima neizbježno da se pojedinci koji pripadaju kategoriji boraca izmiješaju s civilnim stanovništvom, na primjer, vojnici u odsutnosti koji posjećuju svoju obitelj.⁸³ Međutim, pod uvjetom da nije riječ o redovitim jedinicama sa znatnim brojem pripadnika, to ne mijenja civilni status neke populacije.⁸⁴ Razmatrajući žalbenu osnovu 8., odnosno navode o pogrešnoj primjeni prava u odnosu na zločin protiv čovječnosti, žalbeno vijeće interpretiralo je definiciju civila raspravnog vijeća.⁸⁵ Pritom je navelo da namjera raspravnog vijeća nije bila definirati pojam civila pojedinca te je vrlo jasno utvrdilo da se „zapravo ne može reći da je točna“ formulacija raspravnog vijeća da je u kontekstu međunarodnoga humanitarnog prava osoba koja je *hors de combat* civil.⁸⁶ U bilj. 437 te presude nedvojbeno se artikulira da „osobe *hors de combat*, međutim ostaju pripadnici oružanih snaga jedne od strana u sukobu, te se stoga kategoriziraju po definiciji iz čl. 4(A)(1) Ženevske konvencije III: kao takve, one nisu civili u smislu čl. 50. st. 1. Dopunskog protokola I“. Tekst zajedničkog članka 3. Ženevskih konvencija potvrđuje takav zaključak jer se u njemu govori o „osobama koje izravno ne sudjeluju u neprijateljstvima, uključujući *pripadnike oružanih snaga* koji su položili oružje i osobe koje su *izvan bojnog ustroja (hors de combat)* zbog bolesti, rana, lišenja slobode ili bilo kojega drugog razloga“.

⁸⁰ *Ibid.*, § 123: „Iz naprijed navedenog nedvojbeno proizlazi da su F.D., Z.D. i Ž.B. bili pripadnici Hrvatskog vijeća obrane, ali izvan borbenih djelovanja i nenaoružani u trenutku ubojstva, odnosno Z.D. i Ž.B. su bili u svojim kućama kada je došao po njih I.D. rekavši da se predaju, kao i F.D. koji je iz kuće odveden i postrojen neposredno prije ubojstva.“

⁸¹ *Ibid.*, par. 124. *Tužitelj protiv Darija Kordića i Marija Čerkeza*, IT-95-14/2-A, presuda od 17. prosinca 2004., par. 51.

⁸² *Tužitelj protiv Stanislava Galića*, IT-98-29-A, presuda od 30. studenoga 2006., par. 136.

⁸³ *Ibid.*, par. 137.

⁸⁴ *Idem.*

⁸⁵ Definicija civila raspravnog vijeća široka je i uključuje pojedince koji su u određenom trenutku činili djela pružanja otpora, kao i osobe koje su u vrijeme počinjenja zločina bile *hors de combat*. Cit. *ibid.*, par. 144. Vidi i prvostupanjsku presudu *Tužitelj protiv Stanislava Galića*, IT-98-29-T, presuda od 5. prosinca 2003., par. 143.

⁸⁶ *Tužitelj protiv Stanislava Galića*, IT-98-29-A, presuda od 30. studenoga 2006., par. 144.

Ako to razmatranje usmjerimo na mikropodručje zločina u Vukovaru, ispravnost zaključka da je Aleksandar Laba ratni zarobljenik, a ne civil potvrđuju i presude MK-SJ-a u predmetu *Tužitelj protiv Mile Mrkšića, Miroslava Radića i Veselina Šljivančanina*.⁸⁷ Optužnica je bitno reducirana u odnosu na opseg zločina i svedena samo na zlostavljanja i ubojstvo dvjesto šezdeset i četiri osobe koje su 20. studenoga 1991. godine odvedene iz vukovarske bolnice.⁸⁸ Raspravno je vijeće u tom predmetu odbacilo točke optužbe za zločine protiv čovječnosti iz čl. 5. Statuta (progon, istrebljenje, ubojstvo, mučenje i nehumana djela) upravo zato što nije dokazano da su žrtve imale status civila, već su bile zatvorene kao ratni zarobljenici.⁸⁹ U predmetno vrijeme te su osobe bile zarobljenici srpskih oružanih snaga, pod naoružanom stražom, pa stoga nisu aktivno sudjelovale u neprijateljstvima (par. 509). Vijeće je dalje zaključilo da su počinitelji postupali s traženom namjerom za počinjenje ubojstva, pri čemu je za dokazivanje namjere stvarnih počinitelja relevantno što su žrtve bile ratni zarobljenici i nenaoružani te većina njih bolesni ili ranjeni bolnički pacijenti.⁹⁰ Vijeće je jednako tako utvrdilo da su djela iz optužbe bila usmjerena protiv konkretno odabrane skupine ljudi.⁹¹ U odnosu na tu skupinu ljudi u presudi se navodi da „dokazi pokazuju da je barem ogromna većina njih, ako ne i svi, bila u hrvatskim vojnim formacijama koje su bile aktivne u borbama u Vukovaru.“⁹² „Iako je moguće da je među 194 lica za koja je utvrđeno da su u Optužnici navedena kao žrtve ubistva bio i manji broj civila, prema

⁸⁷ *Tužitelj protiv Mile Mrkšića, Miroslava Radića i Veselina Šljivančanina*, IT-95-13/1-T, presuda od 29. rujna 2007.

⁸⁸ *Ibid.*, par. 473. O razgovoru lorda Davida Owena i Cherifa Bassiounija u Ženevi o počecima istrage masovne grobnice na Ovčari v. *Hagen* 2003, 34–35: „I hear you're going to investigate a mass grave with some 200 Croat victims in it killed by the Serbs. ... Professor, you have to investigate three mass graves of each [Croats, Muslims, Serbians], do you understand? This was a startling introduction to a policy sometimes known as moral equivalency that was associated with UN diplomacy and peacemaking efforts. Bassiouni was momentarily speechless. My jaw dropped, I looked at him and I said, I can't do that. And he looks at me as if I was the stupidest person in the world, stands up and contemptuously walks away.“

⁸⁹ *Ibid.*, par. 484. Ipak, raspravno vijeće zaključuje u par. 470 da dugotrajnost borbi, velik nerazmjer u brojčanom odnosu srpskih i hrvatskih snaga kao i naoružanju i opremi, a prije svega priroda i razmjeri razaranja koje su jake srpske snage tijekom svoga dugog vojnog pohoda izvršile u Vukovaru i njegovoj neposrednoj okolini, pokazuju da je taj napad pritom bio svjesno i hotimično usmjeren protiv samog grada Vukovara i njegova nemoćnog civilnog stanovništva koje je zbog srpske vojne blokade grada i njegove okoline ostalo bez izlaza i bilo prisiljeno potražiti bilo kakvo sklonište u podrumima i drugim podzemnim objektima preostalima nakon bombardiranja i napada koji nisu prestajali. „Vijeće je mišljenja da se tu nije radilo samo o oružanom sukobu između jedne vojne sile i njoj suprotstavljene sile koji je doveo do stradanja civila i uništavanja dijela imovine. Događaji, uzeti u cjelini, pokazuju da je posrijedi bio napad srazmjerno brojnih i dobro naoružanih, opremljenih i organiziranih srpskih snaga, koje su polako i sustavno uništavale grad i njegovo civilno i vojno stanovništvo, sve do potpune predaje onih koji su preostali. Tvrdnja iznesena pred Vijećem da su srpske snage samo oslobađale opkoljene srpske građane kojima je hrvatskom opresijom i diskriminacijom pričinjena nepravda predstavlja znatno iskrivljavanje stvarne slike koja se dobije nepristranim razmatranjem dokaza.“

⁹⁰ *Ibid.*, par. 510.

⁹¹ *Ibid.*, par. 474.

⁹² *Ibid.*, par. 207.

zaključku Veća, lica koja su između 20. i 21. novembra 1991. godine nad zarobljenicima na Ovčari počinila krivična dela za koja se optuženi terete u Optužnici postupala su u uverenju da su njihova dela usmerena protiv pripadnika hrvatskih snaga.⁹³ Tu je nužno naglasiti da je Igor Kačić koji je u trenutku ubojstva imao šesnaest godina odveden na Ovčaru jer je njegov otac Petar Kačić bio istaknuti branitelj, zapovjednik obrane Sajmišta, a trudnica Ružica Markobašić zbog bizarnih i upornih objava u srbijskim medijima da je njezin suprug⁹⁴ Davor Markobašić okrutni ubojica djece.⁹⁵ Ishod predmeta u preostalom je poznat: Mile Mrkšić osuđen je na kaznu zatvora od dvadeset godina⁹⁶, Miroslav Radić je oslobođen, a Veselin Šljivančanin osuđen je na kaznu zatvora od pet godina zbog mučenja kao i kršenja zakona i običaja ratovanja iz čl. 3. Statuta jer je pomogao i podupirao mučenje ratnih zarobljenika u hangaru na Ovčari.⁹⁷ Drugostupanjskom je presudom potvrđena dvadesetogodišnja kazna Mrkšiću, dok je Šljivančaninu izrečena kazna zatvora od sedamnaest godina.⁹⁸ Žalbeno je vijeće utvrdilo da je raspravno vijeće pogriješilo u primjeni prava jer je dodalo uvjet da žrtve kaznenih djela iz čl. 5. Statuta moraju biti civili, ali je zbog nepostojanja nekusa (!) između zločina počinjenih na Ovčari i rasprostranjenog ili sustavnog napada na civilno stanovništvo Vukovara, smatralo da počinjena djela ne mogu biti kvalificirana kao zločin protiv čovječnosti, nego kao ratni zločin.⁹⁹ U konačnici je presudom na temelju zahtjeva za preispitivanje Veselinu Šljivančaninu ukinuta kazna zatvora od sedamnaest godina i izrečena desetogodišnja zatvorska kazna.¹⁰⁰

Iz izloženog vidimo da su se dvojbe u praksi MKSJ-a u određivanju statusa žrtve pri razmatranju odgovornosti za zločine protiv čovječnosti prenijele na nacionalna

⁹³ *Ibid.*, par. 481.

⁹⁴ V. iskaz Ljubice Došen dana 6. veljače 1998. godine na suđenju Slavku Dokmanoviću, <https://www.icty.org/en/content/ljubica-do%C5%A1en> (29. 3. 2021.).

⁹⁵ U završnoj riječi na suđenju u Beogradu Nataša Kandić, zastupnica oštećenih, upozorila je na manjkavost optužnice stoga što je ona podignuta za kazneno djelo ratnog zločina protiv ratnih zarobljenika iako je među žrtvama bilo civila i ranjenika. „Igor Kačić imao je 16 godina i bio je civil, trudnica Ružica Markobašić je također bila civil, a Damir Jurela je bio ranjenik. Pored toga, optužnica je selektivna, pošto je tužilac bio veoma bolećiv prema oficirima JNA, koji su se pojavili na suđenju u svojstvu svjedoka, iako bi se trebali naći na optuženičkoj klupi. Također, ostalo je nejasno što su na Ovčari radili Petar Akik i svjedoci Kresojević, Dukić i Stamatović.“ *Documenta* 2004, 96, dostupno na https://documenta.hr/wp-content/uploads/2020/10/Zlocin_na_Ovcari_izvjestaji.pdf (19. 3. 2021.). Usp. Mišin u Živić, *Žebec* 2009, 53.

⁹⁶ Zbog ubojstva, mučenja i okrutnog postupanja kao kršenja zakona i običaja ratovanja iz čl. 3. Statuta jer je pomogao i podupirao ubojstvo, mučenje i održavanje nehumanih uvjeta ratnih zarobljenika u hangaru na Ovčari.

⁹⁷ Dispoziv presude: par. 710–716.

⁹⁸ *Tužitelj protiv Mile Mrkšića i Veselina Šljivančanina*, IT-95-13/1-A, presuda od 26. listopada 2010., 170–171.

⁹⁹ *Ibid.*, par. 43.

¹⁰⁰ *Tužitelj protiv Veselina Šljivančanina*, IT-95-13/1-R.1, presuda po zahtjevu za preispitivanje od 27. siječnja 2011.

sudjenja za ratne zločine.¹⁰¹ Problematika se može svesti na distinkciju civilnog stanovništva od civila (pojedince), odnosno ratnog zarobljenika. Pritom stav da prisutnost pokojeg borca u civilnom stanovništvu ne mijenja civilni karakter stanovništva nipošto ne znači da zbog pretežnog karaktera civilnog stanovništva borac postaje civil. To bi bio *argumentum ad absurdum*. S obzirom na prethodno citirana utvrđenja u predmetima *Tužitelj protiv Tihomira Blaškića*, *Tužitelj protiv Darija Kordića i Marija Čerkeza*, *Tužitelj protiv Stanislava Galića* i u konačnici *Tužitelj protiv Mile Mrkšića*, *Miroslava Radića* i *Veselina Šljivančanina* pripadnik oružanih snaga ne gubi pravo smatrati se ratnim zarobljenikom ako je u trenutku zarobljavanja odnosno lišenja života u civilnoj odjeći, ne sudjeluje u borbama i nema naoružanje. Jednako tako, odredba čl. 50., st. 1. Dopunskog protokola I ne bi smjela biti alibi za propust utvrđivanja statusa žrtve.

2.5. Koje je značenje *error in persona*?

Intelektualna sastavnica izravne namjere sastoji se u svijesti o obilježjima kaznenog djela, i ta svijest mora obuhvatiti sva obilježja kaznenog djela.¹⁰² Pa tako u konkretnom slučaju onaj tko ubija, mora biti svjestan obilježja žrtve kao borca, odnosno civila. Svijest o djelu mora biti aktualna, tj. mora zbiljski postojati za vrijeme počinjenja djela.¹⁰³ Upravo zbog toga što je dovoljna svijest u neizostrenom obliku (prisyjesnost ili svijest na rubu), Vrhovni je sud u jednoj svojoj odluci utvrdio da je vojnik koji je počinio kazneno djelo napada na vojnu osobu u obavljanju službene dužnosti tako što je u pijanom stanju usmrtio iz puške svog zapovjednika koji ga je pozvao k sebi zbog prethodnoga neprimjerenog ponašanja u vojarni bio svjestan da je usmrtio vojnu osobu koja obavlja službu iako na tu okolnost u trenutku počinjenja djela nije izričito mislio (VSRH, I Kž-573/93).¹⁰⁴ Školski je primjer za studente prava u odnosu na zabludu o objektu radnje (*error in persona vel in objecto*), kao zablude o identitetu ili nekim drugim osobinama osobe ili drugog objekta na kojem se vrši radnja, primjer počinitelja koji je noću iz zasjede, misleći da puca na civila s kojim se prije toga posvađao, ubio rafalom iz puške člana vojne patrole.¹⁰⁵ U tom slučaju počinitelj nije počinio kazneno djelo napada na vojnu osobu u obavljanju službene dužnosti prilikom koje je s namjerom usmrćena vojna osoba, nego obično ubojstvo jer nije znao da je žrtva bila vojna osoba koja obavlja službu pa je bio u zabludi o kvalifikatornoj okolnosti.¹⁰⁶

¹⁰¹ Riječ „civilno“ ne znači da su automatski isključene osobe koje su bile borci, ali u vrijeme počinjenja zločina to više nisu, npr. zato što su izvan stroja zbog polaganja oružja, ranjavanja ili zarobljavanja. Cit. *Munivrana Vajda, Namačinski* 2014, bilj. 78.

¹⁰² *Novoselec* 2016, 222.

¹⁰³ *Ibid.*, 223.

¹⁰⁴ *Idem.*

¹⁰⁵ *Novoselec* 2016, 250.

¹⁰⁶ *Ibid.*

Aleksandar Laba prozvan je i izdvojen iz kolone upravo zato što je bio branitelj, a zbog toga je i ubijen. Žene koje su ga „prozvale“ upozorile su na njega kao branitelja te je njihova svijest barem u pogledu statusa žrtve jasna i aktualna. Oni ili onaj tko ga je usmrtio, usmrtio ga je iz istog razloga – ne zato što je eventualno civil jer bi onda pucali na sve ljude iz kolone, nego zato što im/mu je ukazano da je Laba *uvezeni ustaša* koji je sudjelovao u obrani grada te je kao takav neprijateljski borac.¹⁰⁷ Za razliku od izdvajanja žrtava za Ovčaru koje je vrlo pomno planirano i pedantno izvršeno, ovdje su detekcija i likvidacija *neprijatelja* izvršene *ad hoc*.

Postoji li mogućnost da je označavanje Labe kao *ustaše* moglo biti *error in persona vel in objecto* u tom smislu da počinitelji ubojstva nisu bili svjesni da je on ratni zarobljenik, nego civil? Ako pogledamo primjenu tog pojma u praksi MKSJ-a, u prvostupanjskoj presudi protiv Pavla Strugara navodi se da je *ustaša* pojam s negativnom konotacijom i koristio se za neovisne vojne formacije Nezavisne Države Hrvatske tijekom Drugoga svjetskog rata.¹⁰⁸ Obrana optuženog generala JNA-a, iste vojske koja je napadala i opsjedala Vukovar, inzistirala je na tome da pojam *ustaša* označava pripadnika hrvatskih paravojnih jedinica.¹⁰⁹ U predmetu *Tužitelj protiv Mile Mrkšića, Miroslava Radića i Veselina Šljivačanina* raspravno vijeće navodi da su s obzirom na tešku situaciju praktično svi vojno sposobni muškarci bili uključeni u hrvatske snage te da su „Srbi sve hrvatske snage, kako se čini, smatrali zločinačkim“.¹¹⁰ Čak i kada bismo prihvatili stav da je pojam *ustaša* u vrijeme Domovinskog rata podrazumijevao i pripadnike hrvatske vojske i sve etničke Hrvate kao pogrdan izraz¹¹¹, u odnosu na

¹⁰⁷ Ubojstvo zapravo kao da je nadahnuto govorom tadašnjeg zastupnika u Skupštini Srbije Milana Paroškog u Jagodnjaku 21. travnja 1991. godine: „Ovo je srpska teritorija i njima mora biti jasno da su oni dođoši. Prema tome, ko god vam dođe i kaže da je ovo njegova zemlja, taj je uzurpator, taj je došao da ubija i tog imate pravo da ubijete kao kera pored tarabe.“ *Nazor* 2008, 40. V. i *Lučić* 2017, 87–89.

¹⁰⁸ *Tužitelj protiv Pavla Strugara*, IT-01-42-T, presuda od 31. siječnja 2005., bilj. 76. Govoreći o kontekstu napada na Dubrovnik 6. prosinca 1991. godine, citira iskaz svjedoka da su 1. listopada 1991. godine u sjedištu Vlade u Crnoj Gori predsjednik Momir Bulatović i Pavle Strugar lažno govorili o „otprilike 30.000 ‘ustaša’ spremnih da napadnu Boku Kotorsku“. Tako i presuda raspravnog vijeća u predmetu *Tužitelj protiv Mile Mrkšića, Miroslava Radića i Veselina Šljivačanina*, bilj. 31.

¹⁰⁹ „Obrana smatra da je u službenoj terminologiji saveznog sekretara za narodnu obranu i načelnika Generalštaba SFRJ prihvaćeno da riječ *ustaša* treba koristiti za hrvatske paravojne jedinice.“ *Ibid*.

¹¹⁰ *Tužitelj protiv Mile Mrkšića, Miroslava Radića i Veselina Šljivačanina*, IT-95-13/1-T, presuda od 29. rujna 2007., par. 475.

¹¹¹ Npr. u prvostupanjskoj presudi Edin Džeko oslobođen je u odnosu na točku optužnice prema kojoj se dana 8. rujna 1993. godine u popodnevnim satima s pripadnicima SOPN ŠVK ARBiH „Zulfikar“ H. N. zv. „Dž.“ ili Dž.V.“, P. E. i još jednim njemu poznatim pripadnikom vojne policije Armije BiH, na području općine Jablanice nakon protupravnog lišavanja slobode civila hrvatske narodnosti Z. M., Z. M., S. M., Lj. M., J. I., J. J., Lj. V., Č. V. i B. M. vozio ulicama grada Jablanice i pred građanima muslimanske nacionalnosti koji su se zatekli na ulicama Jablanice Dž. E. uzvikivao „vidite ustaša“, na što su pojedini građani reagirali pogrđnim riječima, što je kod osoba hrvatske narodnosti protupravno lišenih slobode izazvalo duboku nelagodu, strah i sram. *Op. cit.*, 8.

Aleksandra Labu imao je samo jedno značenje – on je prozvan *ustašom* jer je sudjelovao u obrani Vukovara. Jedino je zato izdvojen iz kolone jer bi u protivnom iz kolone bili izdvojeni i svi ostali Hrvati.

3. JE LI POTICANJE NA RATNI ZLOČIN NEKAŽNJIVO?

3.1. Mjerodavni pravni izvori

U teoriji kaznenog prava poticanje se definira kao oblik sudioništva koji se sastoji u namjernom suuzrokovanju zabranjene posljedice na način da se stvara ili učvršćuje odluka o počinjenju kaznenog djela kod druge osobe.¹¹² Podrazumijeva svaku radnju kojom se s namjerom utječe na drugu osobu da počini kazneno djelo, pa utoliko njegova odluka o počinjenju kaznenog djela izvorno nije autonomna.¹¹³ Pritom poticatelj ne sudjeluje u samoj radnji niti na bilo koji način objektivno pridonosi počinjenju djela.¹¹⁴ Način poticanja nije pobliže naveden u zakonu; to može biti nagovaranje, izražavanje želje, zapovijed, molba, prijetnja itd.¹¹⁵ U važećem KZ-u propisano je da će se onoga tko drugoga s namjerom potakne na počinjenje kaznenog djela, kazniti kao da ga je sam počinio (čl. 37., st. 1.). Isti kazneni okvir za počinitelja kao i za poticatelja opravdava se činjenicom da je poticatelj idejni začetnik ili „duhovni otac“ djela.¹¹⁶ Dapače, kada je poticatelj koristeći se pozicijom nadređenosti ili autoriteta u odnosu na počinitelja imao odlučujuću ulogu u nastajanju kaznenog djela, može ga se kazniti i strožom kaznom u odnosu na onu koju je sud izrekao glavnom počinitelju u skladu s *plus peccat auctor quam actor*.¹¹⁷

Poticanje je u vrijeme počinjenja djela OKZRH-om bilo regulirano dvjema odredbama. Opća odredba iz čl. 21., st. 1. propisivala je, jednako kao i važeća, kažnjavanje poticatelja kao da je djelo sam počinio ako je drugoga „s umišljajem“ potaknuo da počini „krivično djelo“. Međutim, u skladu s odredbom čl. 123., st. 4. OKZRH-a za pozivanje ili poticanje na počinjenje „krivičnih djela iz članaka 110. do 122. ovoga Zakona“, bila je propisana kazna zatvora od jedne do deset godina. S obzirom na *lex specialis derogat legi generali*, na poticatelja na počinjenje ratnog zločina protiv civilnog stanovništva iz čl. 120., kao i ratnog zločina protiv ratnih zarobljenika iz čl. 122. trebala se primijeniti odredba čl. 123., st. 4.¹¹⁸

¹¹² Kurtović Mišić, Krstulović Dragičević 2014, 170.

¹¹³ Horvatić et al. 2017, 168.

¹¹⁴ *Ibid.*

¹¹⁵ Novoselec 2016, 328.

¹¹⁶ *Ibid.*

¹¹⁷ Horvatić et al. 2017, 171.

¹¹⁸ Organiziranje grupe i poticanje na počinjenje genocida i ratnih zločina (čl. 123.). O pomaganju i poticanju kod ratnih zločina v. Oette 2014., str. 313, dostupno na <https://link.springer.com/article/10.1007/s10609-014-9226-z> (19. 4. 2021.).

3.2. Je li poticanje utvrđeno u presudi?

O okolnostima izdvajanja Aleksandra Labe iz kolone najopširnije se u presudi citira iskaz svjedoka M. M. koji je sud u cijelosti prihvatio.¹¹⁹ Svjedok M. M. naveo je da je dana 19. studenoga 1991. godine u 9.00 bio u koloni sa suprugom i dvoje djece, šogoricom J. J. te njezinih petoro djece. Ispred njega bio je Aleksandar Laba, za kojega su dvije žene vikale da ga treba ubiti jer je on *ustaša iz Njemačke*.¹²⁰ Iz kolone su Aleksandra Labu izdvojila dvojica *četnika* te su upravo ta dvojica beživotno tijelo oštećenika odvucla u prostor frizerskog salona.¹²¹ Zbog navođenja suda da prihvaća u cijelosti iskaz svjedoka može se smatrati nespornim činjenica da su dvije žene ne samo prokazale Aleksandra Labu kao *ustašu iz Njemačke*, nego da su vikale vojnicima da ga ubiju. Ponašanje je tih žena u kaznenopravnom smislu nedvojbeno poticanje na ubojstvo.¹²²

Nadalje, pri navođenju nespornih činjenica sud na stranici 8. presude kaže: „Utvrđeno je nadalje da je ošt. Aleksandar Laba bio osobno poznat većem broju civila s kojima je do 19. studenoga 1991. godine dijelio prostor skladišta na Olajnici, po tome jer su ga neposredno nakon izlaska iz skloništa dvije ženske osobe prokazale kao *uvezenog ustašu*, iako je pomogao upravo tim osobama prilikom granatiranja i paleža njihova stana prethodne večeri“.

Sljedeće pitanje koje se nametnulo bilo je zašto u činjeničnom opisu djela nema navođenja uzročno-posljedične veze, odnosno zašto se ne precizira da je Aleksandar Laba izdvojen iz kolone upravo zato što su dvije žene upozorile na njega kao *ustašu iz Njemačke*?! Je li bilo možda problema s utvrđivanjem njihova identiteta? Javno dostupne snimke prikazuju dvije žene čija se lica sasvim jasno vide kao i ono što govore.¹²³ Mihajlo Laba također je naveo da su neke žene svjedočile *ubijte poštarevog sina, ustaša, i take stvari*.¹²⁴ U nekoliko novinskih članaka objavljen je identitet tih žena.¹²⁵

¹¹⁹ Presuda, 5–6.

¹²⁰ *Ibid.*

¹²¹ *Ibid.*

¹²² I svjedokinja J. J. u svome je iskazu navela da je jedna žena koja je boravila sa svima njima u skloništu govorila da je ošt. Aleksandar Laba *ustaša uvezen iz Njemačke*. Presuda, 3. Taj je iskaz tek načelno prihvaćen. V. str. 4.

¹²³ Snimka pod naslovom „Velikosrpska agresija na Vukovar“, dostupna na <https://www.youtube.com/watch?v=L6D8OvfsoB4> (4. 2. 2021.). Min. 5.24; 5.40. Isto tako: „... i došli su pravo ustaše iz Njemačke...“. Snimka: <https://www.youtube.com/watch?v=6V6v8MFY3X4>, min. 29.10.

¹²⁴ Snimka: <https://www.youtube.com/watch?v=6V6v8MFY3X4>, min. 30.00.

¹²⁵ *Dubrovnik Insider* 2019, dostupno na <https://dubrovnikinsider.hr/jelica-i-nada-presudile-hrvatima-s-kojima-su-bile-u-podrumu/> (4. 2. 2021.); *Vučković* 2019, dostupno na <https://www.dnevno.hr/domovina/grad-heroj/jelica-je-presudila-hrvatima-s-kojima-je-bila-u-podrumu-cetnici-su-ubili-sve-koje-je-nabrojala-jedino-sam-ja-prezivio-1393333/#> (4. 2. 2021.).

Kako je i zašto ubijen Aleksandar Laba? Na temelju podataka iz presude i iskaza obitelji Laba u dokumentarnom filmu može se zaključiti sljedeće. Pri izlasku iz atomskog skloništa dvije su žene skrenule pozornost vojnicima na to da je Aleksandar Laba *ustaša iz Njemačke* kojeg valja ubiti. Aleksandar je istrgnut iz ruku svoje sestre i odveden na raskrižje Frankopanske ulice s Ulicom Nikole Tesle. Usmrćen je s četiri hitca te bačen u razrušen prostor bivšega frizerskog lokala. U presudi se navodi da je tijelo poslije prevezeno u zajedničku grobnicu izvan Vukovara te je nedvojbeno Vojnomedicinska akademija iz Beograda već u prosincu 1991. godine obavila obdukciju. Posljednje riječi Aleksandra Labe koje su mogli čuti njegovi sugrađani iz kolone koja je prolazila prema Veleprometu bile su: „Ljudi, zašto me vodite, ja nisam ništa kriv!“

Čak i da se nije mogao utvrditi identitet osoba koje su Aleksandra Labu izdvojile i usmratile, što je nelogičnim ocijenio i VSRH s obzirom na velik broj osoba koji se kretao u koloni, kazneni postupak protiv tih dviju žena trebao se voditi zbog poticanja na ratni zločin. Jer one nisu izišle na ulicu tražiti zaštitu svojih osloboditelja ili pravdu zbog eventualnog progona na temelju etničkog podrijetla. Da su to htjele, podnijele bi kaznene prijave i pokrenule kaznene postupke. One su tražile „uličnu pravdu“, a nju su i dobile. Aleksandar je iz kolone izdvojen samo zato što ga one označile. Izdvojivši ga iz kolone jer je *uvezeni ustaša iz Njemačke*, počinitelji su zaključili da je branitelj, neprijateljski vojnik. Činjenica da je *ustaša* oduzima mu ljudskost, a njima daje pravo da ga ubiju. Upravo je zbog toga apsolutno neprihvatljivo iz činjeničnog opisa djela izbaciti poticanje jer, da ga nisu prokazale, Aleksandar Laba ne bi bio ubijen 19. studenoga 1991. godine oko 9.30 na križanju ulica Nikole Tesle i Frankopanske. Da dvije žene nisu tražile „svoju pravdu“, možda bi Aleksandra netko spasio. To *možda* otklonile su jer je njihova sudionička uloga okončana prokazivanjem Aleksandra Labe; djelo otada više nije u njihovoj vlasti.

S obzirom da to da je namjera poticatelja dvostruka, dakle da obuhvaća samu radnju poticanja kao i kazneno djelo počinitelja, može se postaviti pitanje jesu li one prokazivanjem Labe bile svjesne te htjele ili barem pristale na njegovo ubojstvo. U situaciji kada je sud utvrdio da su vikale da ga treba ubiti jer je *uvezeni ustaša iz Njemačke*, može se zaključiti samo to da su bile svjesne i htjele njegovo ubojstvo.

3.3. Potpada li poticanje u konkretnom slučaju pod Zakon o općem oprostumu?

S obzirom na to da je odredbom čl. 1., st. 1. Zakona o općem oprostumu propisano kako se tim zakonom daje opći oprost od kaznenog progona i postupka počiniteljima kaznenih djela počinjenih u agresiji, oružanoj pobuni ili oružanim sukobima te u vezi s agresijom, oružanom pobunom ili oružanim sukobima u Republici Hrvatskoj, moglo bi se zaključiti da se kazneni progon radi poticanja ne bi smio poduzimati.¹²⁶ Među-

¹²⁶ Zakon o općem oprostumu, NN, br. 80/96.

tim, u odredbi čl. 3., st. 1. propisano je da su od oprosta za kaznena djela izuzeti počinitelji najtežih povreda humanitarnog prava koje imaju karakter ratnih zločina, i to za kaznena djela genocida iz čl. 119., ratnog zločina protiv civilnog stanovništva iz čl. 120., ratnog zločina protiv ranjenika i zarobljenika iz čl. 121., ratnog zločina protiv ratnih zarobljenika iz čl. 122., organiziranja grupe i poticanja na počinjenje genocida i ratnih zločina iz čl. 123. itd. Dakle, normom je izričito izuzet oprost za poticanje na ratni zločin.

4. ZAKLJUČAK

Određivanje statusa žrtve ratnih zločina podrazumijeva primjenu međunarodnog prava zbog blanketne norme. Dok primjenjiv nacionalni kazneni zakon omogućava izbor između dvaju djela – ratnog zločina protiv civilnog stanovništva i ratnog zločina protiv ratnih zarobljenika – konačna kvalifikacija djela ovisi o ocjeni je li sukob u konkretnom slučaju međunarodni ili nemeđunarodni. Optužba je u ovom predmetu zastupala stav da je u vrijeme počinjenja djela 19. studenoga 1991. godine sukob u Vukovaru bio nemeđunarodni te pri kvalifikaciji djela blanketnu normu dopunila zajedničkim čl. 3. i čl. 2. Ženevske konvencije IV te Dopunskim protokolom II držeći pritom da je Aleksandar Laba bio civil jer je u trenutku smrti bio u civilnoj odjeći i kretao se u koloni civila. U dijelu sudske prakse sukob se pri progonu ratnih zločina uistinu smatrao nemeđunarodnim te u tom smislu takva optužba, pa onda i presuda nije iznimka. Okolnost da Dopunski protokol II ne spominje borbe ni ratne zarobljenike, odnosno da u nemeđunarodnom sukobu ne postoji kategorija ratnih zarobljenika predominira kvalifikaciju djela u ratni zločin protiv civilnog stanovništva iako zajednički čl. 3. pruža zaštitu i pripadnicima oružanih snaga koji su položili oružje i *hors de combat*. Rezultat je apsurdno označavanje žrtve kao civila iako je bila pripadnikom oružanih snaga. Argumenti zašto su sukobi u Vukovaru u vrijeme počinjenja djela, 19. studenoga 1991. godine, bili međunarodni, imaju svoje uporište u odlukama međunarodnih sudova i komisija te su u radu detaljno obrazloženi. Iz toga slijedi da je ubojstvo Aleksandra Labe valjalo označiti kao ratni zločin protiv ratnih zarobljenika i primijeniti Ženevsku konvenciju III te Dopunski protokol I. U situaciji kada je čl. 4., st. 4. Ženevske konvencije IV propisano da se osobe zaštićene Ženevskom konvencijom I, II i III ne smatraju zaštićenim osobama u smislu Ženevske konvencije IV, nedvojbeno je da status ratnog zarobljenika isključuje zaštitu iz Ženevske konvencije IV. Jednako tako, osobe *hors de combat* i dalje su pripadnici oružanih snaga jedne od strana u sukobu i kao takve nisu civili. Presumptivni status žrtve kao civila nije i ne može biti opravdanje za nedostatak angažmana pri utvrđivanju statusa žrtve. Treći mogući pristup u kvalifikaciji djela zastupljen je u praksi Suda Bosne i Hercegovine koja ne uvjetuje primjenu pojma ratnih zarobljenika utvrđenjem međunarodnog sukoba, već dostaje oružani sukob koji podrazumijeva organiziranost oružanih formacija,

intenzitet koji ga razlikuje od kratkotrajnih pobuna i nereda te očigledna spremnost strana u sukobu da osobe koje sudjeluju u sukobu, a potpadnu pod vlast druge strane, tretira kao ratne zarobljenike. Takva je praksa u funkciji zaštite žrtava.

Ocjena da je pripadnik oružanih snaga civil ako je u trenutku zarobljavanja i ubojstva u civilnoj odjeći, bez naoružanja i bez mogućnosti pružanja otpora, dovela bi do apsurdna zaključka da su branitelji ubijeni na Ovčari i Veleprometu bili civili.

Semel emissum volat irrevocabile verbum pokazala se tako neumoljivom u ovom slučaju. Riječi izgovorene oko 9 sati 19. studenoga 1991. godine uistinu su bile neopozive. U teoriji kaznenog prava, jednako kao i u Kaznenom zakonu, podrazumijevaju poticanje kao oblik sudioništva u počinjenju kaznenog djela i imaju jasno propisane posljedice. Selektivna primjena odredbi i instituta vodi selektivnoj optužbi, a kada arbitrarnost zamijeni zakonitost, nema pravde.

U vrijeme završavanja ovoga rada medije su preplavile informacije o osudi bivšeg policajca iz Minneapolisa Dereka Chauvina za ubojstvo Georgea Floyda pri uhićenju. Američka potpredsjednica Kamala Harris izjavila je da je dan izricanja presude dan pravde u Americi, a bivši predsjednik Barack Obama da je porota postupila ispravno, ali istinska pravda zahtijeva mnogo više te stoji sa svima onima koji su predani jamčiti svakom Amerikancu punu mjeru pravde koja je Georgeu i mnogim drugima uskraćena.¹²⁷ Političari imaju pravo davati političke izjave. Pravnici trebaju iznositi činjenice i pravne argumente. Prošlo je gotovo trideset godina od ubojstva Aleksandra Labe. Samo dan prije nego što je ubijen pomogao je onima koji su ga svojim prokazivanjem osudili na smrt. Aleksandar Laba uistinu nije bio ništa kriv.

Rimski statut Međunarodnoga kaznenog suda od 17. srpnja 1998. godine, koji su ratificirale sve države članice Europske unije, potvrđuje da počinitelji najtežih kaznenih djela koja se odnose na međunarodnu zajednicu kao cjelinu, osobito genocid, zločin protiv čovječnosti i ratni zločini ne smiju ostati nekažnjeni te je potrebno osigurati njihov učinkoviti progon poduzimanjem mjera na nacionalnoj razini i poticanjem međunarodne suradnje. Rimski statut podsjeća na to da je dužnost svake države provoditi svoju nadležnost u kaznenim stvarima nad onima koji su odgovorni za počinjenje međunarodnih zločina. Zakonit kazneni postupak imperativ je naspram pravnoj hipokriziji o nezastarivosti ratnih zločina. I samo zakonito provedeni kazneni postupci mogu dati punu mjeru pravde za Aleksandra Labu i sve žrtve ratnih zločina kojima je uskraćena, a ne dodatno viktimizirati preživjele članove njihovih obitelji.

¹²⁷ Bi. S. 2021, dostupno na https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/bivsi-policajac-iz-minneapolisa-osuden-za-ubojstvo-georgea-floyda-reagirala-i-kamala-harris-danas-se-u-americi-obiljezava-dan-pravde-20210421?utm_source=Linker.hr&utm_medium=widget&utm_campaign=razmjena%2bprometa (1. 5. 2021.).

LITERATURA

1. Boothby, W. H. (2014). *Conflict Law: The Influence of New Weapons Technology, Human Rights and Emerging Actors*, T.M.C. Asser Press, Springer.
2. Cassese, A. (1984). *Geneva protocols of 1977 on the humanitarian law of armed conflicts and customary international law*, *Pacific Law Journal* 3, str. 55–118.
3. Cvitanović, L. et al. (2018). *Kazneno pravo Posebni dio*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
4. Degan, V.-Đ. (2011). *Odgovornost za zločin agresije u svim njezinim vidovima*, *Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Razred za društvene znanosti*, 48 (510), str. 233–289.
5. Derenčinović, D.; Horvatić, Ž. (2011). *Teorija zajedničkog zločinačkog pothvata i međunarodno kazneno pravo – Izazovi i kontroverze*, Akademija Pravnih znanosti Hrvatske, Zagreb.
6. Derenčinović, D. (2012). *Nekoliko komentara uz Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u postupku za ratne zločine Republike Srbije*, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu* 62(3), str. 785–808.
7. Dolmagić, J. (2016). *Postupanje u predmetima ratnih zločina, Priručnik za polaznike/ice*, Pravosudna akademija, Zagreb.
8. Fabijanić Gagro, S. (2008). *Promjena kvalifikacije oružanog sukoba*, *Zbornik radova Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci* 29 (2), str. 1067–1092.
9. Galli, T. (2016). *Analiza presude Međunarodnog suda u sporu o primjeni Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida između Republike Hrvatske i Republike Srbije*, *Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske VII* (1), str. 6–59.
10. Hagen, J. (2003). *Justice in the Balkans: prosecuting war crimes in the Hague Tribunal*, The University of Chicago Press, Chicago and London.
<https://doi.org/10.7208/chicago/9780226312309.001.0001>
11. Henckaerts, J.-M.; Beck-Doswald, L. (2009). *Customary International Law, Volume I: Rules, International Committee of the Red Cross*, Cambridge University Press.
12. Horvatić, Ž. et al. (1999). *Kazneno pravo, Posebni dio*, Masmedia, Zagreb.
13. Horvatić, Ž.; Derenčinović, D.; Cvitanović, L. (2017). *Kazneno pravo, Opći dio 2*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
14. Jinks, D. et al. (2014). *Applying International Humanitarian Law in Judicial and Quasi-Judicial Bodies*, T.M.C. Asser Press.
<https://doi.org/10.1007/978-94-6265-008-4>
15. Kastratović, V.; Čalić Jelić, M. (ur.) (2015). *Izvještaj o praćenju suđenja za ratne zločine za 2014. godinu*, Documenta – Centar za suočavanje s prošlošću, Centar za mir, nenasilje i ljudska prava – Osijek, Građanski odbor za ljudska prava, Osijek.
16. Kurtović Mišić, A.; Krstulović Dragičević, A. (2014). *Kazneno pravo (Temeljni pojmovi i instituti)*, Udžbenici Sveučilišta u Splitu, Split.
17. Lučić, I. (2017). *Vukovarska bolnica*, Hrvatska liječnička komora, Hrvatski institut za povijest, Zagreb.

18. McBride, J. (2014). *The War Crime of Child Soldier Recruitment*, T.M.C. Asser Press, The Hague.
<https://doi.org/10.1007/978-90-6704-921-4>
19. Mills, K.; Labonte, M. (ur.) (2018). *Assessing and Implementing Human Rights and Justice*, Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9781315178400>
20. Munivrana Vajda, M. (2012). *Međunarodni zločini prema novom Kaznenom zakonu*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, (19) 2, str. 819–842.
21. Munivrana Vajda, M.; Namačinski, M. (2014). *Zločin protiv čovječnosti kao izraz državne politike*, Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, VII (1), str. 142–185.
22. Nazor, A. (ur.) (2008). *Grad je bio meta: Bolnica, Dom umirovljenika... (agresija Srbije, odnosno JNA i srpsko-crnogorskih snaga na Republiku Hrvatsku i srpska okupacija Vukovara 1991.)*, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb.
23. Nazor, A. (2015). *Presuda Međunarodnoga suda pravde u Haagu 3. veljače 2015. i povijesne činjenice*, Časopis za suvremenu povijest 3, str. 635–654.
24. Novoselec, P. (2001). *Sudska praksa*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, (8) 2, str. 225–233.
25. Novoselec, P. (2016). *Opći dio kaznenog prava*, Pravos, Osijek.
26. Oette, L. (2014). *From Calculated Cruelty to Casual Violence – The United Nations War Crimes Commission and the Prosecution of Torture and Ill-Treatment*, Criminal Law Forum 25, str. 291–321. <https://doi.org/10.1007/s10609-014-9226-z>
27. Sassöli, M.; Olson, L. M. (2008). *The relationship between international humanitarian and human rights law where it matters: admissible killing and internment of fighters in non-international armed conflicts*, International Review of the Red Cross 90, br. 871, str. 599–627. <https://doi.org/10.1017/S1560775508000072>
28. Schabas, W. (2007). *Lex specialis-belt and suspenders-the parallel operation of human rights law and the law of armed conflict, and the conundrum of jus ad bellum*, Israel Law Review, 40, str. 592–613. <https://doi.org/10.1017/S0021223700013443>
29. Tripalo, D. (2004). *Genocid, ratni zločin protiv civilnog pučanstva, uništavanje kulturnih dobara i objekata u kojima se nalaze kulturna dobra*, Kazneni zakon u praktičnoj primjeni, Organizator, Zagreb, str. 11–23.
30. Živić, D.; Žebec, I. (ur.) (2009). *Demografski kontekst i sociokulturne posljedice Hrvatskog domovinskog rata*, IDZ Ivo Pilar, Vukovar.

Izvjешća i izjave:

1. Documenta (2004). *Izvjешtaj s praćenja suđenja „Zločin na Ovčari“*; https://documenta.hr/wp-content/uploads/2020/10/Zlocin_na_Ovcari_izvjestaji.pdf (19. 3. 2021.).
2. Akademija Pravnih znanosti Hrvatske (2015). *Izjava Predsjedništva i Znanstvenog vijeća Akademije pravnih znanosti Hrvatske povodom donošenja Odluke Ustavnog suda Republike Hrvat-*

ske U-III-4150/2010 i Rješenja Ustavnog suda Republike Hrvatske U-I-3101/2014 od 12. siječnja 2015. godine.

3. UNHR OFFICE OF THE HIGH COMMISSIONER (2017). *Persons Hors de combat in Non-International Armed Conflicts*;
https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/documents/files/ohchr_syria_-_hors_de_combat_-_legal_note_en.pdf (25. 1. 2021.).
4. DORH (2018). *Postupci vođeni zbog kaznenih djela ratnih zločina počinjenih u Vukovaru i njegovom širem području*; file:///C:/Users/korisnik/AppData/Local/Temp/VUKOVAR_ratnizločin_13112017.pdf (31. 3. 2021.).

Pravni izvori:

1. Osnovni krivični zakon Republike Hrvatske, NN, br. 53/91, 39/92 i 91/92; pročišćeni tekst NN, br. 31/93
2. Pravilnik o Evidenciji hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata, NN, br. 119/18
3. Zakon o hrvatskim braniteljima i članovima njihovih obitelji, NN, br. 121/17, 98/19
4. Zakon o općem oprost, NN, br. 80/96.
5. Ženevske konvencije i dopunski protokoli, NN – MU, br. 5/94

Sudska praksa:

1. Županijski sud u Osijeku, presuda K-Rz-5/2013-72 od 30. travnja 2014.
2. Vrhovni sud Republike Hrvatske, presuda I KŽ-451/2014-4 od 17. rujna 2014.
3. Vrhovni sud Republike Hrvatske, presuda I KŽ-737/1999 od 14. prosinca 2000.
4. Vrhovni sud Republike Hrvatske, presuda I KŽ-792/2012 od 23. siječnja 2013.
5. Ustavni sud Republike Hrvatske, Odluka U-III-4150/2010 i dr. od 12. siječnja 2015.
6. Sud Bosne i Hercegovine, *Tužilaštvo Bosne i Hercegovine protiv Edina Džeke*, S1 1 K 010294 12 Kri, presuda od 6. lipnja 2014.
7. Ustavni sud Bosne i Hercegovine, Odluka o dopustivosti i meritumu AP 116/09 od 22. listopada 2013., Odluka o dopustivosti i meritumu AP 503/09 od 22. listopada 2013.
8. Međunarodni sud pravde, presuda od 3. veljače 2015. u predmetu Republike Hrvatske protiv Republike Srbije zbog primjene odredbi Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida; *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Croatia v. Serbia)*, Judgment, I.C.J. Reports 2015; <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/118/118-20150203-JUD-01-00-EN.pdf>.
9. Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju, *Tužitelj protiv Tihomira Blaškića*, IT-95-14-A, presuda od 29. srpnja 2004.
10. Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju, *Tužitelj protiv Darija Kordića i Marija Čerkeza*, IT-95-14/2-A, presuda od 17. prosinca 2004.

11. Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju, *Tužitelj protiv Pavla Strugara*, IT-01-42-T, presuda od 30. studenoga 2006.
12. Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju, *Tužitelj protiv Stanislava Galića*, IT-98-29-A, presuda od 30. studenoga 2006.
13. Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju, *Tužitelj protiv Mile Mrkšića, Miroslava Radića i Veselina Šljivančanina*, IT-95-13/1-T, presuda od 27. rujna 2007.
14. Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju, *Tužitelj protiv Mile Mrkšića i Veselina Šljivančanina*, IT-95-13/1-A, presuda od 5. svibnja 2009.
15. Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju, *Tužitelj protiv Veselina Šljivančanina*, IT-95-13/1-R.1, presuda po zahtjevu za preispitivanje od 27. siječnja 2011.
16. Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju, *Tužitelj protiv Duška Tadića*, IT-94-1-A, presuda od 15. srpnja 1999.
17. Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju, *Tužitelj protiv Slobodana Miloševića*, IT-02-54-T, odluka o prijedlogu za donošenje oslobađajuće presude od 16. lipnja 2004.

Mrežni izvori:

1. Butigan, S. (2013). Rekonstrukcija ratnog zločina u Vukovaru, dostupno na <http://www.glas-slavonije.hr/210843/1/Jasminka-Juric-Djekic-je-1991-pucao-u-Acu-prepoznala-sam-ga> (14. 1. 2021).
2. Dubrovnik Insider (2019). *Jelica i Nada presudile Hrvatima s kojima su bile u podrumu*; <https://dubrovnikinsider.hr/jelica-i-nada-presudile-hrvatima-s-kojima-su-bile-u-podrumu/> (4. 2. 2021.).
3. Vučković, S. (2019). *Jelica je presudila Hrvatima s kojima je bila u podrumu*; <https://www.dnevno.hr/domovina/grad-heroj/jelica-je-presudila-hrvatima-s-kojima-je-bila-u-podrumu-cetnici-su-ubili-sve-koje-je-nabrojala-jedino-sam-ja-prezivio-1393333/#> (4. 2. 2021.).
4. Bi. S. (2021). *Bivši policajac iz Minneapolisa osuđen za ubojstvo Georgea Floyda, reagirala i Kamala Harris: Danas se u Americi obilježava dan pravde*; https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/bivsi-policajac-iz-minneapolisa-osuden-za-ubojstvo-georgea-floyda-reagirala-i-kamala-harris-danas-se-u-americi-obiljezava-dan-pravde-20210421?utm_source=Linker.hr&utm_medium=widget&utm_campaign=razmjena%2bprometa (1. 5. 2021.).

Medijski izvori:

1. Dokumentarni film, *Ni krivi, ni dužni*, režija: Mladen Santrić; <https://www.youtube.com/watch?v=6V6v8MFY3X4> (4. 2. 2021.).
2. United Nations, International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, *Iskaz Ljubice Došen dana 6. veljače 1998. godine na suđenju Slavku Dokmanoviću*; <https://www.icty.org/en/content/ljubica-do%C5%A1en> (29. 3. 2021.).
3. Velikosrpska agresija na Vukovar 1991; <https://www.youtube.com/watch?v=L6D8Ovf-soB4> (4. 2. 2021.).

Summary

WAR CRIME AGAINST CIVILIANS VS. WAR CRIME AGAINST PRISONERS OF WAR: THE MURDER OF ALEKSANDAR LABA

The paper is based on and inspired by the final acquittal for the murder of Aleksandar Laba on November 19, 1991 in Vukovar. The analysis of the qualification of the crime as a war crime against civilians versus a war crime against prisoners of war starts from the interpretation of the concept of prisoner of war and the assessment of the applicability of the Geneva Conventions and Additional Protocols. Three possible approaches in the case law can be singled out: (1) an assessment that at the relevant time the conflict was non-international, so the blanket norm needs to be supplemented by the application of Art. 3. of the Geneva Conventions and Additional Protocol II; (2) an assessment that the conflict was international, so that Geneva Convention III and Additional Protocol I apply; or (3) regardless of the nature of the conflict, supplement the blanket norm by applying the relevant provisions of the Geneva Conventions. The second part of the paper consists in an analysis of the procedures marked as incitement to war crime and a consideration of liability for incitement in a particular case. Legal criminal proceedings are imperative in the face of legal hypocrisy on the non-expiration of war crimes.

Key words: war crime, prisoners of war, civilians, international conflict, murder.

